

İKİ ARADA BİR DEREDE

TÜRKİYE'DEKİ MÜLTECİLERE KORUMA SAĞLANMIYOR

AMNESTY
INTERNATIONAL

Uluslararası Af Örgütü dünya çapında 150'den fazla ülke ve bölgede 2.2 milyon üyesi ile insan hakları ihlallerine karşı kampanya yürüten küresel bir harekettir. Vizyonumuz, herkesin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında belirtilen bütün insan haklarından yararlandığı bir dünyadır. Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsız olup, gelirlerini üyelik aidatlarından ve bağışlardan sağlamaktadır.

AMNESTY
INTERNATIONAL

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) Yayınları

İlk Baskı 2009

Amnesty International Publications

International Secretariat

Peter Benenson House

1 Easton Street

London WC1X 0DW

United Kingdom

www.amnesty.org

© Uluslararası Af Örgütü Yayınları 2009

İndeks: EUR 44/001/2009

Orijinal Dil: İngilizce

Baskı: Uluslararası Af Örgütü,

Uluslararası Sekretaryası, Birleşik Krallık

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının telif hakları saklıdır ancak, hak savunuculuğu, kampanya ve eğitim amacıyla telif ödenmeksizin herhangi bir yöntemle çoğaltılabilir ancak yeniden satılamaz. Telif hakları sahipleri, yayının etkisini değerlendirmek amacıyla, her tür kullanımın kendilerine bildirilmesini istemektedirler. Bu durumların dışındaki her tür kopyalama, tercüme ve uyarlama için yayıncılardan yazılı izin alınması gerekmektedir. Bu durumlarda yayıncılara bir ücret ödenmesi gerekebilir.

Kapak fotoğrafı: İki Somalili çocuk 2006 yılında Ankara'nın Sarayköy semtinde, su taşıyor. Fotoğraf, Somalili bir mülteci çocuk tarafından, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin yürüttüğü "Sanatı Toplumla Bütünleştirmek" adlı bir projenin parçası olarak çekilmiştir. Ankara'daki mülteci çocuklar fotoğraflarla günlük yaşamlarını, yaşam koşullarını, umutlarını ve korkularını anlatmaya çalışmışlardır.

© Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	4
Tanımlar	5
Mülteci Kimdir?.....	5
Cenevre Sözleşmesi ve Tarih ve Coğrafi Sınırlamaları	5
Sığınmacı Kimdir?	5
Düzensiz Göçmen Kimdir?	6
Uluslararası Koruma İhtiyacındaki Kişi Kimdir?.....	6
Türkçe Tanımlar Üzerine Notlar.....	6
1. Giriş	7
2. Arkaplan	9
2.1 İltica Alanındaki Hukuki Düzenlemeler.....	9
2.1.1 Mülteci Statüsü için Kayıt ve Başvuru Süreci.....	10
2.1.2 Dağıtım	10
2.1.3 Mülteci Statüsü Belirleme	10
3. İltica Prosedürüne Erişim.....	11
3.1 Avrupalı Sığınmacılara Erişim Engeli.....	11
3.2 Sınır Kapılarında Sığınma Prosedürüne Erişimin Engellenmesi	13
3.3 Gözaltına Alınan Kişilere Sığınma Başvurusu Hakkı Tanınmaması	14
3.3.1 Sığınma Prosedürü Hakkında Bilgi Eksikliği	15
3.3.2 Avukatlara Erişimin Engellenmesi.....	15
3.3.3 Polis Memurlarının Sığınma Başvurularını Kabul Etmemesi.....	16

3.3.4 Keyfi Sınırdışı.....	16
4. Sığınmacı ve Mültecilerin Hakları.....	17
4.1 Mülteci Statüsü Belirleme Prosedürü	17
4.1.1 Sığınma Müracaat Makamı.....	18
4.1.2 Hukuki Danışma ve Hukuki Yardıma Erişim	18
4.1.3 MSB Mülakatının Yapılması	18
4.1.4 Menşe Ülke Bilgisi	19
4.1.5 Kararların Tebliği	19
4.1.6 İtiraz Hakkı	19
4.1.7 Hızlandırılmış Prosedürler	20
4.2 Sağlık, Eğitim, İş Bulma ve Uygun Barınma Hizmetlerinden Yararlanma.....	20
4.2.1 Kimlik Belgeleri	20
4.2.2 Sağlık	21
4.2.3 Eğitim	21
4.2.4 Çalışma	22
4.2.5 Yeterli Barınma.....	22
4.3 Gözaltı	24
4.3.1 Yabancı Misafirhaneleri	24
4.3.2 Keyfi Gözaltı.....	24
4.3.3 Yasal Koruma Eksikliği	25
4.3.4 Gözaltı Koşulları	26
4.3.5 Jandarma Tarafından Gözaltında Tutulma.....	26
4.3.6 Misafirhaneler	26
4.4 Geri Gönderme (Refoulement)	27

4.5 Üçüncü Ülkeye Yerleştirme	28
5. Tavsiyeler.....	32
6. Ekler	36
Ek 1: Uluslararası Af Örgütü'nün Mülteci ve Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına İlişkin Politikası	36
Göçmenlerin Gözaltına Alınmasına Alternatifler	37
Alternatif Tedbirler Getirme Yükümlülüğü	37
Alternatif Tedbirlerin Uygulanması	38
Kayıt ve Belgelendirme Şartları	38
Bildirimde Bulunma Şartları	38
Kefalet, Garantör Ve Teminat	38
Açık ve Yarı Açık Merkezler Ve Yönlendirilmiş İkamet	39
Elektronik İzleme	39
Ek 2: Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Prosedürel Standartlar	40
Dipnotlar.....	43

KISALTMALAR

CAT İşkenceye Karşı Komite
İşkenceye Karşı Sözleşme: İşkence Ve Diğer Zalimane, İnsanıkdışı Ya da Onur Kırıcı Muamele Ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1984)
ÇHS Çocuk Hakları Komitesi
Çocuk Hakları Sözleşmesi: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)
AIHS Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme
AIHM Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
EXCOM BMMYK Yürütme Kurulu
AB Avrupa Birliği
HYD Helsinki Yurttaşlar Derneği
İHK BM İnsan Hakları Komitesi
HRW İnsan Hakları İzleme Örgütü
UMSHS Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966)
ICERD Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1965)
UESKHS Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966)
ILO Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM Uluslararası Göç Örgütü
İB İçişleri Bakanlığı
ABÖ Afrika Birliği Örgütü
OPCAT İşkenceye Karşı Sözleşmeye Seçmeli Protokol
Mülteci/Cenevre Sözleşmesi: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951)
MSB Mülteci Statüsü Belirleme
1967 Protokolü: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü
İHEB İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)
BMMYK BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMİHYK BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
KGÇG BM Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu

TANIMLAR

MÜLTECİ KİMDİR?

Uluslararası hukukta "mülteci" kavramı, vatandaşı olduğu ülke¹ dışında olan ve "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu"² için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. Bu gibi kişileri kapsayan hukuk sistemi bir dizi uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin yanı sıra 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'yi (1951 Sözleşmesi veya Cenevre Sözleşmesi olarak da anılır) ve 1967 Protokolünü de içermektedir. Mültecilere ilişkin yasal çerçeve, bu kişilere kendi menşe ülkeleri tarafından koruma sağlanmadığı için özel uluslararası korumaya ihtiyaç duyduklarını kabul etmektedir. Mülteciler, bu nedenlerle göçmenlerden farklı olmakla birlikte genellikle göçmenlerle aynı seyahat güzergâhlarını ya da kaçakçılık yollarını kullanırlar ve geçtikleri ya da geldikleri ülkelerde benzer insan hakları ihlallerine maruz kalırlar.

CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TARİH VE COĞRAFİ SINIRLAMALARI

"Mülteci" kavramının yukarıdaki tanımı Cenevre Sözleşmesi Madde 1. A.'dan alınmıştır. Ancak, sözleşmenin 1967 Protokolünden önceki halinde taraf devletlere, uluslararası koruma sağlama yükümlülüklerini (a) "Avrupa'da 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ya da "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" şeklinde coğrafi ya da zamansal açıdan sınırlama imkanı sağlanmıştır. 1967 yılında, 1951-sonrasındaki dönemde meydana gelen olaylar sonucunda da mültecilere koruma sağlanmasının gerektiği teslim edilmiş, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü kabul edilerek Cenevre Sözleşmesinin tarih sınırlaması Protokole taraf ülkeler için kaldırılmıştır. Cenevre Sözleşmesine taraf olan Türkiye, 1967 Protokolünü onaylamış ancak Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenen coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeyi seçmiştir.³ Türkiye'nin dışında Monako, Madagaskar ve Kongo da Cenevre Sözleşmesinin coğrafi sınırlamasını sürdürmeyi seçmişlerdir. Ancak Madagaskar ve Kongo menşe ülke ayırımına gitmeden mültecilere uluslararası koruma sağlama yükümlülüğü getiren bölgesel bir mülteci sözleşmesine taraftır. (1969 tarihli Afrika'daki Mültecilerin Özel Sorunlarını Ele Alan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi).

SIĞINMACI KİMDİR?

Siğınmacı, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, siğınmacılar menşe ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve haklarının korunması gerekir. Bir kişi Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen tanımı karşıladığı andan itibaren mülteci durumundadır ve bu durum genellikle mülteci statüsü resmi olarak verilmeden önce ortaya çıktığı için mülteci statüsü doğası gereği beyana dayalıdır.⁴ Kapsamlı ve adil bir siğınma prosedürünün sonucunda, bir siğınmacının mülteci olmadığına karar verilirse, bu kişiler

menşe ülkelerine, uluslararası insan hakları standartlarına uygun bir şekilde olmak kaydıyla, geri gönderilebilirler.

DÜZENSİZ GÖÇMEN KİMDİR?

Düzensiz göçmen⁵ terimi, geldiği ülkede kalmak için yasal hakkı bulunmayan kişiler için kullanılır. Ancak bu, tüm düzensiz göçmenlerin buldukları ülkede resmi olmayan bir şekilde veya belgeleri olmadan kaldıkları anlamına gelmemektedir. Örneğin, bir ülkeye çalışmak amacıyla insan tacirleri tarafından getirilen kişilere genellikle kaçakçılar tarafından sahte belgeler sağlanmaktadır. Bir göçmenin statüsü birkaç şekilde düzensiz hale gelebilir. Bu bazen dikkatsizlik nedeniyle yaşanabilirken; bazen keyfi ve adil olmayan nedenlerle de bir kişi düzensiz göçmen durumuna düşebilir. Tek bir yolculuk sırasında dahi, bir göçmen, hükümetlerin yürüttüğü politikalara veya vize düzenlemelerine göre düzensiz göçmen statüsüne girip çıkabilmektedir. Belgesiz göçmen terimi ise bir ülkeye yasal yollarla giriş yapmak veya o ülkede kalmak için gerekli belgelerden yoksun kişiler için kullanılır.

ULUSLARARASI KORUMA İHTİYACINDAKİ KİŞİ KİMDİR?

"Uluslararası koruma ihtiyacı duyan" kişiler mülteciler ve sığınmacıların yanı sıra *refoulement* (geri gönderme)⁶ riski karşısında uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişileri kapsamaktadır. Uluslararası mülteci hukukuna ek olarak, diğer insan hakları mekanizmaları da, vatandaş olduğu ya da ikamet ettiği ülkeye geri gönderildikleri takdirde işkenceye uğrama riski (BM İşkence Karşısı Sözleşme, Madde 3), yaşamlarının tehlikeye girmesi riski (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 2); ya da zalimane ve olağandışı muamele ya da cezaya veya diğer ağır insan hakları ihlallerine uğrama riski (Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Madde 7 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 3) bulunan kişilerin geri gönderilmelerine karşı uluslararası koruma sağlamaktadır.

TÜRKÇE TANIMLAR ÜZERİNE NOTLAR

Mülteci ve sığınmacı terimleri Türk iltica mevzuatında, uluslararası hukuk temel alınarak yukarıda sıralanan tanımlardan farklıdır. İçişleri Bakanlığı'nın kabul ettiği tanıma göre mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1. Maddesindeki tanıma göre mülteci olarak kabul edilen Avrupa kökenli yabancı veya vatansız kişileri ifade etmektedir. Sığınmacı ise, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1. Maddesindeki tanıma uyduğu İçişleri Bakanlığı'nca kabul edilen Avrupa kökenli olmayan yabancı ve devletsiz kişileri ifade etmektedir.⁷ Ancak bu raporda, mülteci ve sığınmacı terimleri yukarıda açıklanan yerleşik uluslararası tanımlar temel alınarak kullanılmıştır.

1. GİRİŞ

“Mültecilerin legal hale gelmelerinin bir yolu olmalı, belediyelerin de onlara yardım edebilmelerinin legal bir yolu bulunmalı”

[Türkiye’de uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin önlerindeki hukuki engellerle ilgili yorum yapan bir belediye çalışanı]

8 Aralık 2007 günü, yerel ve uluslararası basın, Yunanistan’a gitmeye çalışan onlarca kişiyi taşıyan bir teknenin batması üzerine İzmir yakınlarında kıyıya vuran cesetleri konuşuyordu. İlerleyen günlerde bulunan ceset sayısı 50’ye çıkarken, kurtulanların sayısı ise 10’da kaldı. Aşırı yüklenmiş ve deniz yolculuğuna elverişli olmayan tekne içinde çok daha fazla sayıda kişi olduğu tahmin ediliyor, ancak olayda hayatını kaybedenlerin sayısı tam olarak bilinmiyor. Bu, münferit bir olay değil. Yaşanan bu trajedi Avrupa’ya ulaşmaya çalışan kişilerin içinde bulunduğu çaresizliği gözler önüne seriyor. Aralarında uluslararası korumaya ihtiyaç duyanların da bulunduğu bu insanlar, potansiyel sığınmacıların erişimini engellemek için gittikçe daha sıkı önlemler alan Avrupa Birliği ülkeleri ve uluslararası koruma sağlama konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmeyen Türkiye arasında sıkışıp kalıyorlar.

Türkiye, Cenevre Sözleşmesine coğrafi sınırlama ile taraf olmuştur ve Avrupa dışındaki ülkelere gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemektedir.⁸ Bu durum, mültecilerin, sığınmacıların ya da uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin korumadan mahrum bırakıldığı, hukuki ve pratik anlamda karışıklıklara sebep olan bir durum yaratmaktadır. Bu sınırlamaya rağmen, Türkiye Avrupa dışındaki ülkelere zulüm göreceği korkusuyla kaçan binlerce insan için sığınılacak bir ülke olmaya devam ediyor. Türkiye’de Avrupa dışındaki ülkelere gelen sığınmacılar için mülteci statüsü belirleme görevini yürüten Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 2006 yılında 4,550, 2007 yılında 7,650 ve 2008 yılında geçen yıla göre %70 oranında artış ile 12,980 sığınma başvurusu almıştır.⁹ 2007 yılında, BMMYK, İran, Irak, Afganistan ve Somali gibi ülkelere gelip sığınma talebinde bulunan 12,630 kişinin başvurusu ile ilgilenmiştir.¹⁰ Bu sayıya ilaveten, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 2007 yılı Ekim ayında açıkladığı rakamlara göre, 2007 yılı Ocak ve Ekim ayı arasında Türkiye’ye giriş yapmak isteyen 29,000 düzensiz göçmen yakalanmıştır.¹¹ Türkiye’de mülteciler ile çalışan insan hakları kuruluşları, yakalanan düzensiz göçmenler arasında uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin de bulunduğunu ve yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısının Türkiye’ye giriş yapanların sayısının çok altında olduğunu düşünmektedirler. Ancak, Türkiye’ye düzensiz giriş yapan kişilerin sayısı hakkında güvenilir bir kaynak mevcut değildir.

Uluslararası Af Örgütü, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin, Türkiye’de iltica alanındaki ulusal mevzuatın uluslararası standartlara uymaması ve keyfi ve adil olmayan bir şekilde uygulanması nedeniyle uluslararası alanda tanınan haklarına erişememelerinden kaygı duymaktadır. Gerek Türkiye’ye giriş yapmaya çalıştıkları sınır bölgelerinde, gerek keyfi bir şekilde gözaltına alınarak bu kişilerin sığınma başvurusu yapma hakları engellenmektedir. Başvuru yapmayı başarabilenler adil ve tatmin edici bir mülteci statüsü belirleme sistemine erişememekte ve sağlık, barınma ve çalışma haklarına erişim konusunda ciddi sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Uluslararası Af Örgütü ayrıca, mülteci, sığınmacı ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin “geri göndermeme” (*non-refoulement*) ilkesi ihlal edilerek zulüm riski altında oldukları ülkelerine zorla gönderilmelerinden de kaygı duymaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, Türk hükümeti yetkililerini, Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafi sınırlamayı kaldırması, adil ve tatmin edici bir ulusal sığınma prosedürü için gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak uygulanması için çağrıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan herkesin mülteci statüsü belirleme prosedürüne erişimi sağlanmalı ve sığınmacıların, mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin hakları koruma altına alınmalıdır. Uluslararası Af Örgütü aynı zamanda Avrupa Birliği’ni Türkiye’ye bu konuda daha fazla teknik destek sağlamaya ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin haklarının korunmasının sağlanmasında Türkiye ile sorumluluk paylaşmaya çağırılmaktadır.

Bu rapor, Uluslararası Af Örgütü yetkililerinin 2008 yılı Şubat ve Mayıs aylarında Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri ve Van’da, mülteciler, sığınmacılar, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişiler, hükümet yetkilileri, hükümetlerarası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve mültecilerle çalışan avukatlarla yaptıkları görüşmeler sonucunda hazırlanmıştır.

2. ARKAPLAN

Türkiye, Cenevre Sözleşmesinin ilk imzacılarından birisidir.¹² Aynı zamanda BMMYK'nın Yönetim Kurulu üyesidir. Ancak, Cenevre Sözleşmesini coğrafi sınırlama ile kabul etmiş olması nedeniyle sadece Avrupa ülkelerinden zulüm korkusu ile kaçan kişiler mülteci olarak kabul edilmektedir.¹³ Bu sınırlamanın halen yürürlükte olması, sadece 'Avrupalı' yani Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden gelen sığınmacıların mülteci statüsüne başvurmalarına izin vermektedir. Türkiye şu anda Avrupalı ve Avrupalı olmayan mülteciler arasında bu ayrımı etkin bir şekilde uygulayan tek ülkedir. Ancak, Türkiye aynı zamanda Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS), Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hakların Korunması Sözleşmesi (AİHS) gibi, geldiği ülke neresi olursa olsun yetki alanı içindeki herkesi koruma yükümlülüğü getiren çeşitli uluslararası sözleşmelere taraftır.

Türkiye'nin Avrupalı olmayan kişilerin mülteci statüsü için başvurmalarına izin vermemesinden dolayı, bu kişilerin sığınma başvuruları BMMYK tarafından değerlendirilmektedir. Türk makamlarının buna paralel olarak geliştirdiği mülteci statüsü belirleme sisteminden dolayı, Avrupalı olmayan mülteciler aynı zamanda resmi makamlara da başvurmak zorundalar. BMMYK'nın Türkiye ile yaptığı anlaşma uyarınca sığınmacılar her iki kurum tarafından mülteci olarak tanındıktan sonra, BMMYK bu kişileri Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye yerleştirmelidir. Diğerlerinin yanı sıra Afganistan, İran, Irak, Somali ve giderek artan biçimde çeşitli Afrika ülkelerinden gelen çok sayıda sığınmacı bu şekilde Türkiye'de mülteci statüsüne başvurmuşlardır. Bulgaristan, Bosna ve Hersek, Çeçenistan ve Kosova gibi Avrupa ülkelerinden de uluslararası korumaya ihtiyaç duyan çok sayıda kişi Türkiye'ye sığınmıştır; bu kişilere Türkiye'de ikamet izni verilmesine rağmen, aralarından tek bir kişi bile Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci olarak tanınmamıştır.¹⁴

2.1 İLTİCA ALANINDAKİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Türkiye'de şu anda, mülteci, sığınmacı ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere yönelik herhangi bir kanun bulunmamaktadır. Böyle bir kanunun eksikliğinden dolayı, devlet görevlilerinin bu konudaki işlemlerini yürütmesi, 1994 yılında çıkarılan, 1996 ve 2006 yıllarında önemli ölçüde değiştirilen İltica Yönetmeliği ve 2006 yılında yeniden tanımlanan Uygulama Talimatı gibi ikincil yasal düzenlemelerle yapılmaktadır.¹⁵ Temel bir kanunun olmaması, mülteci ve sığınmacılara sağlanan korumayı zayıflatmakta ve iltica alanındaki uygulamaların herhangi bir müzakere olmaksızın değiştirilebilmesi anlamına gelmektedir.

İltica Yönetmeliği (değiştirildiği haliyle), Türkiye'den sığınma talep eden herkesi kapsamaktadır. Başvuru prosedürü Avrupalı ve Avrupalı olmayan sığınmacılar için aynı olmakla birlikte, Avrupalılar Cenevre Sözleşmesinde belirtilen kriterlere uydukları takdirde mülteci olarak tanınmaktadır. Ancak, resmi makamların yanı sıra aynı zamanda BMMYK'ya kayıt yaptırmaları gereken Avrupalı olmayan sığınmacılara ise geçici ikamet verilerek Türkiye

dışında üçüncü bir ülkeye iltica başvurusunda bulunmalarına izin verilmektedir.

2.1.1 MÜLTECİ STATÜSÜ İÇİN KAYIT VE BAŞVURU SÜRECİ

İltica Yönetmeliği'ne göre, Türkiye'de sığınma talebinde bulunacak herkes resmi makamlara başvuru yapmak zorundadır. Türkiye'ye düzenli yollardan¹⁶ giriş yapan kişiler herhangi bir valiliğe¹⁷, nizami olmayan yollardan¹⁸ giriş yapanlar ise ülkeye giriş yaptıkları yerin valiliğine başvuru yapmalıdır. Her iki durumda da başvuru makul olan en kısa sürede¹⁹ yapılmalıdır. Avrupa dışındaki ülkelere gelen sığınmacıların İçişleri Bakanlığı'nın yanısıra, BMMYK'ya kayıt yaptırmaları gerekmektedir.

2.1.2 DAĞITIM

Sığınmacılar, kayıtlarını yaptırdıktan sonra mülteci statüsü tanınana kadar, Avrupalı olmayanlar için ise üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar ikamet etmeleri gereken 'uydu kent' olarak tabir edilen illere dağıtılmaktadırlar. Uydu kentler Ankara ve İstanbul dışında kalan 28 şehir merkezinden oluşmaktadır. Sığınmacıların en yoğun olarak yerleştiği uydu kentler arasında Türkiye'nin doğusunda bulunan Van ve İç Anadolu'da bulunan Kayseri, Konya ve Eskişehir bulunmaktadır.

2.1.3 MÜLTECİ STATÜSÜ BELİRLEME

İltica Yönetmeliği'ne göre, Avrupalı ve Avrupalı olmayan sığınmacıların mülteci statülerinin belirlenmesi, kayıt yaptırdıkları valilik tarafından Cenevre Sözleşmesinde belirtilen kriterlere göre gerçekleştirilir (Madde 5). Bir sığınmacının mülteci olarak tanınıp tanınmaması ya da Avrupalı olmayanların durumunda üçüncü bir ülkede sığınma talep etmek üzere Türkiye'de geçici ikamet izninin verilip verilmemesi İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. İçişleri Bakanlığı'nın bu yetkiyi devretmesi durumunda ise ilgili valilik karar verir (Madde 6). Uygulama Yönetmeliği, mülteci statüsü belirleme mülakatlarının nasıl yapılması gerektiğine ilişkin düzenlemeler içerir.²⁰ Olumsuz bir karar verildiği takdirde, sığınmacının 15 günlük bir itiraz hakkı süresi vardır. Ancak, bu itiraz süresi kararın daha hızlı verilebilmesi için gerekli görülen durumlarda İçişleri Bakanlığı'nca kısaltılabilir.²¹ Eğer sığınmacı karara itiraz etmezse 15 gün içinde Türkiye'den ayrılması gerekmektedir. Eğer sığınmacı bu süre sonunda ülkeden ayrılmamışsa, İçişleri Bakanlığı'nca sınır dışı edilir. Yapılan itiraz nihai olarak reddedilmişse, sığınmacı Bakanlıkça sınır dışı edilir. Avrupalı olmayan mültecilerin durumunda, BMMYK paralel bir prosedür yürüterek, mülteci statüsü belirleme mülakatları gerçekleştirmektedir. Uygulamada, mülteci statüsü belirleme konusunda İçişleri Bakanlığı'nın verdiği kararların büyük çoğunluğu BMMYK'ninkilerle örtüşür. Avrupalı olmayan mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri İçişleri Bakanlığı ile işbirliği halinde BMMYK tarafından yürütülür.

3. İLTİCA PROSEDÜRÜNE ERİŞİM

Mültecilere sağlanan uluslararası korumanın temel taşı, kişiyi herhangi bir sebeple ciddi bir insan hakları ihlali ile karşılaşacağı bir ülkeye geri göndermeyi yasaklayan 'geri göndermeme' ilkesidir. Bu ilke aynı zamanda, 'sınırdan geri çevirmeme' ilkesini, yani devletlerin, uluslararası korumaya ihtiyacı olabilecek kişilerin geri gönderildikleri takdirde ciddi bir insan hakkı ihlali ile karşılaşp karşılaşmayacaklarını adil bir sığınma prosedürü ile belirlemek amacıyla ülkeye girişlerine izin verme yükümlülüğünü de içerir. Kişilerin bir ülkeyi terk etme ve başka bir ülkeye sığınma hakkı 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen temel haklardan birisidir.²² Türkiye'deki iltica mevzuatı sığınma prosedürüne erişim hakkını ilkesel olarak garanti altına almış olsa da, uygulamada ve yasal anlamda bunun önünde ciddi engeller vardır. Sığınmacıların sığınma prosedürüne erişim hakları, ya sınırda geri çevrilerek ya da Türkiye'ye nizami olmayan yollardan giriş yaptıklarından dolayı gözaltına alınmalarının ardından rutin bir şekilde engellenmektedir. Ayrıca, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı gibi, Türk makamları uluslararası korumaya ihtiyaç duyan Avrupalılara da sığınma prosedürüne erişim hakkı tanımamaktadır.

3.1 AVRUPALI SİĞINMACILARA ERİŞİM ENGELİ

Bulgaristan, Bosna-Hersek, Çeçenistan ve Kosova gibi Avrupa ülkelerinden uluslararası korumaya ihtiyaç duyan çok sayıda kişi Türkiye'ye sığınmıştır. 1992-1997 yılları arasında eski Yugoslavya'dan, 1999'da Kosova'dan Türkiye'ye sığınma amacıyla gelen uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiye Türk makamları geçici oturma hakkı vererek kamplara yerleştirmiştir. Ancak Uluslararası Af Örgütü, hiçbir Avrupalı sığınmacıya mülteci statüsünün tanınmamış olması ve uluslararası korumaya ihtiyacı olan çok sayıda Avrupalı'ya sığınma prosedürüne erişim hakkı tanınmamasından kaygı duymaktadır.²³ Örneğin, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan Çeçenlere sığınma prosedürüne erişim hakkı tanınmamış ve çoğu 1999 yılından beri herhangi bir resmi statüleri olmadan Türkiye'de yaşamaktadır. Çeçenlerin resmi makamlarca sığınmacı olarak görülmemeleri nedeniyle, birçoğu geri gönderilme korkusuyla herhangi bir başvuruda bulunmamıştır. Resmi statülerinin belirlenmesini talep eden kişilere ise Türkiye'de geçici ikamet etmelerini sağlayan 'misafir' statüsü verilmiştir (aşağıda Çeçenlerle ilgili bölüme bakınız). Çeçenler de Avrupalı sığınmacılar olarak kabul edildikleri için BMMYK prosedürlerine dahil değildirler. Dolayısıyla BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri söz konusu olmadığı gibi Türkiye'den herhangi bir resmi statü de alamamaktadırlar.

TÜRKİYE’DEKİ ÇEÇEN ‘MİSAFİRLER’

1999’da Çeçenistan’da çıkan savaşın ardından binlerce Çeçen, Türkiye gibi komşu ülkelere sığınmak zorunda kaldılar. 1999’daki ilk dalganın ardından, çatışma ortamı ve neden olduğu insan hakları ihlallerinden kaçan Çeçenler 2005’e kadar Türkiye’ye sığınmaya devam ettiler. Türkiye’deki grubun temsilcilerine göre, Türkiye’de şu anda yaklaşık 1,000 Çeçen yaşamaktadır. Türkiye’ye sığınan uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin büyük çoğunluğunun aksine, Avrupa Konseyi’ne üye bir ülkeden geldikleri için, Çeçenler Türk sığınma mevzuatına göre ‘Avrupalı’ sayılmaktadır. Bu onlara teoride mülteci olarak tanınma ve Türkiye’ye yerleşme hakkı tanımaktadır. Ancak, uygulamada uluslararası korumaya ihtiyaç duyan Çeçenlere mülteci statüsü belirleme prosedürlerine erişim hakkı tanınmamaktadır. Grubun temsilcileri Uluslararası Af Örgütü yetkililerine aralarından tek bir kişinin bile mülteci statüsüne sahip olmadığını söylemişlerdir. İçişleri Bakanlığı tarafından mülteci statüsü yerine, kanuni anlamda belirsiz olan ‘misafir’ statüsü verilmiştir. Bu tür bir statü ülkede geçici ikamet izni sağlamakla birlikte, onların ne insan hakları ihlallerinden kaçan kişiler olarak korunma ihtiyaçlarını ne de bireysel başvurularının özel koşullarını dikkate almaktadır. Bu tür geçici ve geri alınabilir bir statüye sahip olmaları, çok kötü koşullarda ve gayri resmi ‘kamp’larda yaşayan bu kişilerin iade edilme korkularını teskin etmeye yetmemektedir.

Sığınma talebinde bulunmak isteyen kişilerin başvurularının İstanbul Emniyet Müdürlüğü yetkilileri tarafından reddedildiği belirtilmiştir. Başvuruları reddedilenlerin çoğu, yetersiz de olsa ‘misafir’ statüsünün kendilerine sağladığı korumanın geri alınmasından korktukları için, karara itiraz için hukuk yollarına başvurmamıştır. Avukatların Uluslararası Af Örgütü’ne belirttiğine göre çok az sayıda kişinin yaptığı itirazların hiçbiri olumlu sonuçlanmamıştır.²⁴ Çeçen grubun temsilcileri ve avukatları Türkiye’ye vardığında herhangi bir belgesi olmayan bazı Çeçenlerin ‘misafir’ statüsüne bağlı geçici ikamet izni alamadıklarını da belirtmişlerdir. Şu anda İçişleri Bakanlığı’nın bu konuda açık bir talimatı olduğu için grubun büyük çoğunluğunun ikamet izni bulunmaktadır, ancak bu izinler her an iptal edilebilir. Grubun bazı üyeleri hâlâ herhangi bir resmi statüsü ya da resmi bir belgesi olmadan yaşamaktadır.

Grubun temsilcileri Uluslararası Af Örgütü’ne, Türkiye’de bulunmalarının siyasi hassasiyet yarattığı dönemlerde yetkililerin ikamet izni olanları da olmayanları da sınırdışı etmekle tehdit ettiğini, bazılarının gözaltına alındığını ve bazen polise rüşvet vermeye zorlandıklarını belirtmişlerdir. Böyle bir durum Rusya Başkanı Putin’in 2004 yılında Türkiye’ye yaptığı resmi ziyaret sırasında yaşanmıştır. Ulusal sığınma prosedürüne erişemedikleri gibi, Türk iltica mevzuatına göre Çeçenler Avrupalı sayıldıkları için BMMYK’ya da başvuramadıkları için iki kez dezavantajlı konuma düşmektedirler. Bu durumdan dolayı ne Türkiye’de mülteci olarak tanınmakta, ne de üçüncü bir ülkeye yerleştirilebilmektedirler.

Çeçenlerin çoğunluğu İstanbul’un Fenerbahçe, Beykoz ve Ümraniye ilçelerinde gayri resmi olarak ‘kamp’ olarak adlandırılan alanlara yerleştirilmişlerdir. Su, elektrik ve gaz faturalarını ödeyemedikleri için, kamplarda sık sık kesintiler olduğu ve özellikle kışın ısınmanın yetersiz olduğu ya da gaz kaçağı ihtimalinden dolayı tehlikeli olduğu dile getirilmiştir. Çocukların çoğunun ilköğretim okullarına gidebildikleri, ancak daha önceki eğitimlerine ilişkin resmi belgeleri olmadığı için herhangi bir derece ya da belge almalarının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Türkiye’deki diğer sığınmacılar gibi Çeçenler de çalışma haklarını pratikte kullanamamakta, kaçak iş bulabildikleri zaman da çok düşük ücret karşılığında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluğa itilmiş bu gruba, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları zaman zaman yiyecek yardımı yapmaktadır. Aynı şekilde, ücretsiz sağlık hizmetlerine erişim olanakları olmaması nedeniyle, kimi hayır kuruluşları bazılarını sınırlı bir tedavi imkanı sağlamaktadır. Ancak, sağlık ve eğitime erişim konusunda herhangi bir devlet politikası bulunmamaktadır.

3.2 SINIR KAPILARINDA SIĞINMA PROSEDÜRÜNE ERİŞİMİN ENGELLENMESİ

Uluslararası Af Örgütü, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin, kara sınırlarında ya da havaalanlarında sığınma prosedürüne erişimlerinin rutin bir şekilde engellenmesi konusunda kaygı duymaktadır. Türk iltica mevzuatı sınır kapılarında sığınma başvuru yapılmasına imkan tanırken²⁵, yasal düzenlemeler sadece sınır kapılarını geçtikten sonra ve Türkiye sınırları içindeyken sığınmacılara karşı yükümlülüklerden bahsetmektedir, ancak uluslararası standartlara uygun bir şekilde²⁶ sınır kapılarında başvuruları kabul etme konusunda herhangi bir yükümlülük içermemektedir.

Uluslararası ve bölgesel standartlara göre, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan bir kişinin yetki alanında bulunduğu ülke tarafından ‘geri göndermeme’ ilkesi kapsamında uluslararası korumaya ihtiyacı olup olmadığının belirlenmesi için tüm usul hakları garanti altına alınarak adil ve tatmin edici bir sığınma prosedürüne erişimine izin verilmelidir. Bir devletin yargı yetkisi, kara suları ve devletin coğrafi sınırları dışında, fiilen kontrolünün sözkonusu olduğu yerler de dahil olmak üzere devletin tüm sınırlarını kapsamaktadır.²⁷ ‘Geri göndermeme’ ilkesi, BMMYK Yürütme Komitesi’nin birçok kararında belirtilen sınırdan geri çevirmeme anlayışı temelinde, bir ülkenin sınırlarına ulaşan kişilerin adil ve tatmin edici bir sığınma prosedürüne erişiminin sağlanmasını gerektirir.²⁸ Bir devletin karasularında ya da devletin coğrafi sınırları dışındaki fiilen kontrolünün sözkonusu olduğu bir bölgede durdurulan kişilerin de, tüm hakları koruma altına alınarak, adil ve tatmin edici bir sığınma prosedürüne erişimleri sağlanmalıdır; bu standartların sağlanabilmesi için kişinin ülkenin coğrafi sınırları içine gönderilmesi gerekebilir.

Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan Iraklıların (geçerli vizeleri olanlar dahil) sığınma prosedürüne erişimlerinin engellendiği söylenmektedir. Hem İstanbul’da havaalanında hem de kara sınırlarında, Irak’a geri gönderildikleri takdirde öldürülmekten ya da ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmaktan korktuklarını ve sığınma talebinde bulunmak istediklerini belirtmelerine rağmen Türkiye’ye girişlerine izin verilmediği belirtilmektedir. Irak’taki son durum gözönüne alındığında bu tür otomatik geri göndermeler insan hakları açısından ciddi kaygı uyandırmaktadır.²⁹

Havaalanlarının transit bölgelerinde gözaltına alınan kişilerin sadece sığınma prosedürüne değil, aynı zamanda BMMYK, sivil toplum kuruluşları ya da avukatlara erişim hakları da rutin bir şekilde engellendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, havaalanı transit bölgelerinin Türkiye’nin sınırları içinde olmadığını belirterek bu uygulamayı savunan Yabancılar, Hudut ve İltica Daire Başkanlığı’ndaki yetkililer tarafından da doğrulanmıştır.³⁰ Böyle bir bakış açısı genel olarak uluslararası hukuk ve Avrupa İnsan Hakları Mahkeme’sinin içtihatı³¹ ile doğrudan çelişmektedir.

Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin Türkiye’de uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin gözetim altına alınmasına ilişkin hazırladığı raporda, 2006 yılı Aralık ayında İstanbul Atatürk havaalanında transit bölgede gözaltına alınan Nijeryalı bir mülteci olan “Bay A.” vakasından bahsedilmektedir. Rapora göre, “Bay A.” Nijerya’ya geri gönderildiği takdirde öldürüleceğini ya da işkence göreceğini söyleyerek defalarca sığınma başvurusu yapmak istediğini belirtmiştir. Gerek sözlü gerek yazılı olarak yaptığı sığınma başvurusu talepleri polis tarafından reddedilmiştir. Birçok kez BMMYK’dan bir yetkili ile görüşmek istediğini belirtmesine rağmen bu talebi de reddedilmiştir. “Bay A.”’yı Nijerya’ya zorla geri gönderme girişimleri sırasında, polisin ağzını tıkmak, tokat atmak, tekmelemek, yumruk atmak, elleri

ve ayakları arkasından bağlanarak iki saat bekletmek suretiyle kötü muamelesine maruz bırakıldığı belirtilmiştir. “Bay A.” sığınma prosedürüne erişim hakkı tanınmadan Nijerya’ya sınır dışı edilmiştir.³²

3.3 GÖZALTINA ALINAN KİŞİLERE SİĞİNMA BAŞVURUSU HAKKI TANINMAMASI

Sığınmacılar ve mülteciler Türkiye yasalarına göre suç sayılan Türkiye’ye düzensiz giriş yaptıkları, İçişleri Bakanlığı tarafından ikamet etmesi için belirlenen il dışında buldukları ya da Türkiye’den gayrinizami bir şekilde çıkmaya çalıştıkları gerekçeleriyle sıklıkla gözaltına alınmaktadırlar.³³ Uygulamada, suç teşkil eden bir fiille suçlanmış olsalar da, bu kişiler genellikle bu suçlardan aklanmakta ve idari nedenlerle “Yabancılar misafirhanesi”nde gözaltında tutulmaktadırlar.³⁴ Türk mevzuatına göre, yabancılar misafirhanesinde sığınma başvurusunda bulunulabilse de, uygulamada pek çok vakada bu mümkün olmamaktadır. Bu durum gözaltı ile sınır dışı etme arasında bir yasal süreç işletilmemesi ya da resmi gözaltı durumunda iltica prosedürü hakkındaki bilgi eksikliği, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere mülteci statüsü belirleme prosedürüne erişim hakkı verilip verilmediğini ortaya koyacak bağımsız bir izleme mekanizmasının olmaması, BMMYK’ya, avukatlara ve sığınmacı ve göçmenler için çalışan sivil toplum kuruluşlarına erişim hakkı tanınmaması ve polis memurlarının sığınma taleplerini kabul etmemeleri gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

2008 yılı Nisan ayında, Türkiye’ye sahte pasaportla girdiği için Antalya’da gözaltına alınan Iraklı bir ailenin yakınları Uluslararası Af Örgütü ile temas kurdular. Iraklı aile, Bağdat’tan ölüm korkusuyla kaçtıklarını ve Irak’a geri gönderilmeleri durumunda öldürülebileceklerini belirtti. Aile ile birlikte gözaltına alınan kişiler de ailenin gözaltında olduğunu teyit ettiler. Ancak, polis memurları, ailenin gözaltında olduğunu kabul etmedi. BMMYK aile adına sığınma başvurusunda bulunabilmeleri için başvurmuş ve bir avukat da aileye ulaşmaya çalışmıştır, ancak kendisine söz konusu ailenin gözaltında tutulmadığı bildirilmiştir. Gözaltında bulunan bir başka kişi daha sonra, Uluslararası Af Örgütü’ne ailenin zorla Irak’a gönderildiğini ifade etmiştir.

Bu Iraklı ailenin yaşadıkları, pek çok sığınmacının karşılaştığı hak ihlallerinden bazılarını gözler önüne sermektedir. Mülteci Sözleşmesi’ne göre, sığınmacılar eğer yaşamları veya özgürlüklerinin tehdit altında olduğu bir ülkeden geliyorsa, bir başka ülkeye düzensiz giriş yaptıkları için cezalandırılmamaları gerekmektedir. Bu nedenle, Iraklı aile de ülkeye sahte pasaportla girmelerinden dolayı kovuşturmayla uğramamalı ve gözaltına alınmamalıdır.³⁵ Gözaltına alındıktan sonra, aileye sığınma başvurusu yapma şansı tanınmamıştır.

Ayrıca, kişilerin Irak’a zorla geri gönderilmeleri her koşulda çok ciddi kaygılara neden olmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, mevcut durumda, Kuzey Irak da dahil olmak üzere Irak’a zorla geri göndermelere karşıdır. BMMYK’nın tutumuyla ³⁶ da paralel olarak, Uluslararası Af Örgütü Irak’ın güneyinden veya orta kesimlerinden gelen tüm kişilere mülteci statüsü ya da tamamlayıcı koruma sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Irak’ın Kürdistan bölgesinden gelen Iraklılar konusunda ise, kişilerin mülteci statüsüne ya da tamamlayıcı korumaya ihtiyaçları olup olmadığını değerlendirmek için bireysel olarak adil ve tatminkâr bir sığınma prosedürüne erişimleri sağlanmalıdır. Ancak, Irak’ın Kürdistan Bölgesi’nden gelen Iraklıların mülteci statüsü ya da tamamlayıcı korumaya uygun görülmemeleri durumunda, bu kişilere Kerkük’ün statüsü barışçıl bir şekilde nihai olarak çözümlenene ve geri dönmeleri güvenli hale gelene kadar geçici insani koruma sağlanmalıdır.³⁷

Uluslararası Af Örgütü, Iraklı ailenin yaşadıklarının, benzer durumdaki pek çok kişi için tipik bir durum olduğundan ve BMMYK ve mültecilere yardım sağlayan sivil toplum kuruluşlarının müdahalesine rağmen, korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilerin, sığınma prosedürüne erişimlerinin engellenmesinden ve zorla geri gönderilmelerinden endişe duymaktadır. Benzer bir başka olayda, bir Afgan vatandaşı, sığınma başvurusunu ancak, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi temsilcilerinin kendisini jandarmada gözaltına tutulurken ziyaret etmelerinden sonra, 9 Temmuz 2007 tarihinde yapabildiği. Ancak, 10 gün sonra sığınma başvurusuna ilişkin kendisine herhangi bir yanıt verilmemiş olduğu halde, diğer Afgan vatandaşları ile birlikte Kabil'e zorla geri gönderilmek üzere İstanbul'a nakledilmiştir. Avukatları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yürütmeyi durdurma kararı aldirarak sınırdışı edilmelerini engellemiştir. Aynı ay, bir grup İranlı, defalarca sığınma başvurusunda bulunmak istediklerini talep etmelerine ve sivil toplum kuruluşları³⁸ ve BMMYK'nın müdahalelerine rağmen Muş'ta üç hafta gözaltında tutulduktan sonra sınırdışı edilmişlerdir. Yine 2007 yılının Temmuz ayında, 135 kadar Iraklı, İzmir'de gözaltına alındıktan sonra BMMYK ile iletişime geçmelerine ya da sığınma başvurusunda bulunmalarına fırsat verilmeden Irak'a zorla geri gönderilmişlerdir.³⁹

Gözaltına alındıktan sonra zorla geri göndermeleri engellemek için tek güvenilir yolun AİHM'e yapılan başvurular olduğu görülmüş olsa da, sivil toplum kuruluşları Mahkeme'nin yürütmeyi durdurma kararlarına dahi her zaman uyulmadığı yolundaki kaygılarını belirtmiştir.

Bu vakaların yanı sıra, Uluslararası Af Örgütü, jandarma ile BMMYK arasında korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilere acil yardım sağlanmasına dair bir anlaşma olmasına rağmen, 2007 yılında yaklaşık 2.000 kişinin jandarma tarafından gözaltına alındıktan sonra, sığınma başvurusu yapamadan sınır dışı edildiği bilgisini edinmiştir.

3.3.1 SİĞINMA PROSEDÜRÜ HAKKINDA BİLGİ EKSİKLİĞİ

Gözaltına alınan sığınmacılara genellikle nasıl sığınma başvurusunda bulunacaklarına dair bir bilgi verilmemektedir. İçişleri Bakanlığı tarafından sığınmacılar için Türkiye'de sığınma başvurusunda bulunmak için izlenmesi gereken prosedüre ilişkin bir çok dilde bir broşür hazırlanmış olmasına rağmen, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin gözaltına alındıkları yerlerde bu broşürün erişilebilir olmadığına dair pek çok bulgu bulunmaktadır. Van Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesinden bir görevli, bu broşürlerin gözaltında tutulanlara prosedürlerini çok iyi bildikleri için verilmediğini, söyleyerek doğrulamıştır.⁴⁰ Uluslararası koruma ihtiyacı içinde olabilecek kişilere gereken bilgilerin verilmemesinin yanı sıra, bu kişilerle emniyet görevlileri arasında iletişimi sağlamak üzere gerekli tercümanlar da bulunmamaktadır. Temel olarak, uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişileri sınır dışı etme işlemlerine başlamadan önce bu kişilerin adil ve tatmin edici bir sığınma prosedürüne erişebilmelerini sağlayacak olduğunu prosedür bulunmamaktadır.

3.3.2 AVUKATLARA ERİŞİMİN ENGELLENMESİ

Uluslararası standartlara göre, gözaltındaki sığınmacıların bir avukata erişim hakkı vardır.⁴¹ Kişiler, ceza kanununun bir parçası olan Pasaport Kanunu'nu ihlal etmekten yakalandıklarında avukat talep etme hakları teknik olarak bulunsun da, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler pratikte bu haktan yararlanamamakta ve iç hukuk, yetkili makamlara avukat sağlama ya da şüpheliyi avukat talep etme hakkına sahip oldukları konusunda haberdar etme zorunluluğu yüklenmemektedir.⁴² Bu kişileri yakalanma gerekçeleri ve isnat edilen suçla ilgili bilgilendirmek için tercüman da sağlanmamaktadır. Cezai bir fiille

suçlanmadıkları ancak bunun yerine idari gözetim altında tutuldukları durumlarda ise Türk yasalarına göre resmi gözaltında tutuluyor sayılmadıkları için, belirtilen bir avukata erişim hakkına da sahip değildiler. Bazen yabancılar misafirhanelerinde tutulanların hem BMMYK hem de avukatlara erişimlerine izin verilse de çoğunlukla bu mümkün olmamaktadır. Sivil toplum kuruluşu temsilcilerine erişimleri ise genellikle engellenmektedir. Polis memurları avukatlara, uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilerin gözaltında tutulduğunu reddetmekte ve avukatlar yetkililere müvekkillerinin gözaltında tutulup tutulmadığını sorduklarında kendilerine genellikle güvenilir bir bilgi verilmemektedir.

3.3.3 POLİS MEMURLARININ SİĞİNMA BAŞVURULARINI KABUL ETMEMESİ

Sığınma prosedürüne erişim polis memurlarının sığınma başvurularını almayı reddetmeleri nedeniyle de engellenmektedir. Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin yabancılar misafirhanelerindeki gözaltılarla ilgili yayımladığı raporda, görüştüğü sığınma talebinde bulunmak isteyen 11 kişiden altısının başvuru talebinin polis tarafından reddedildiği belirtilmiştir. Başvurularını polislere teslim etmeyi başaran kişilerden üçü, bunu büyük zorluklarla başarabilmiştir. Kişilerden biri, sığınma başvurusu yaptıktan sonra dört ay gözaltında tutulmuş, bir diğeri ise prosedüre ilişkin bilgisi olmadığı için altı ay sığınma başvurusu yapmadan tutulduktan sonra başvuru yapabilmiş ve sonraki beş ay süresince gözaltında kalmıştır. Her ikisi de sığınma başvuruları karara bağlanmadan önce serbest bırakılmışlardır. Helsinki Yurttaşlar Derneği raporunun yayımlandığı sırada, hem sözlü hem de yazılı olarak sığınma başvurusunda bulunması engellenen üçüncü bir kişi, sığınma başvurusunda bulunduktan sonra yedi ay gözaltında tutulmuştur.⁴³ Sığınma başvurularının reddedildiği bildirilen ve kendilerine sınır dışı kararı tebliğ edilen kişilerden ikisine, -- her ikisi de İstanbul'daki Kumkapı Yabancılar Misafirhanesi'nde gözaltında tutulmuştur -- polis memurlarının Türk devletinin sığınma başvurusu almadığı ve BMMYK ile irtibata geçmeleri gerektiğinin söylendiği iddia edilmektedir. Bu kişiler BMMYK'yla irtibata geçtiklerinde, BMMYK'nın ancak emniyet görevlilerine başvurularını yaptıktan sonra kendilerini kayıt altına alabileceğinin söylendiği bildirilmiştir. Kırklareli Gaziosmanpaşa Misafirevi'nde kalan dört kişinin, sığınma başvurularını geri çektikleri ve bir daha sığınma başvurusunda bulunmayacaklarını belirten belgeleri imzalamaya zorlandıkları bildirilmiştir. Bu dört kişiye, polisin sığınma başvurusunda bulunan kişilerin misafirhanede iki yıl gözaltında tutulacaklarının söylendiği de bildirilmiştir.⁴⁴

3.3.4 KEYFİ SINIRDIŞI

Türk yasalarında, yabancı uyruklu kişilerin sınırdışı edilmelerinden önce izlenmesi gereken yasal bir prosedür bulunmasına rağmen, Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü zorla sınırdışı edilmiş kişilerin ifadelerine göre, İran sınırına yakın bir bölgede yakalananmaları durumunda, uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilerin herhangi bir yasal prosedür uygulanmadan ve sığınma başvurusu yapma hakkı tanınmadan sınırdışı edilmekte; bu kişiler hem Türkiye’de jandarma tarafından yakalandıktan, hem de İran sınırından geçmeye zorlandıktan sonra dayağa maruz kalmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü kişilerin ifadesine göre, bazıları Türkiye’ye tekrar giriş yapıp sınır bölgesinden uzaklaşmayı başarabilinceye kadar üç kez gözaltına alınıp İran’a sınırdışı edilmişlerdir.⁴⁵ Van Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi'nden bir görevli Uluslararası Af Örgütü'ne, İran ile Türkiye arasındaki gayri resmi bir anlaşmaya göre Türkiye’ye düzensiz giriş yapan ve sınırın 50 kilometre civarında yakalanan kişilerin iade edildiğini söylemiştir.⁴⁶ Mültecilere yardım eden kuruluşlar ve avukatlar, Irak sınırında da nizami olmayan sınırdışılar olduğunu belirtmektedir.

4. SİĞINMACI VE MÜLTECİLERİN HAKLARI

Sığınmacı ve mültecilerin hakları sığınma prosedürü sırasında da ihlal edilmektedir. Uluslararası Af Örgütü sığınmacıların, mülteci statülerinin adil, tatminkar ve uluslararası standartlara uygun olarak belirleneceği bir ulusal prosedüre erişimlerinin olmamasından kaygı duymaktadır. Hem sığınmacılar hem de mültecilerin eğitim, sağlık, çalışma ve barınma hakları önünde kısıtlamalar bulunmaktadır. Sığınmacı ve mülteciler ayrıca, gözaltında tutulan kişilerin haklarına dahi sahip olamadıkları kötü koşullar altında alıkonma riskiyle de karşı karşıyadırlar. Hem kayıt yaptırmış sığınmacılar hem de BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmış kişiler geri-gönderilmeme ilkesi ihlal edilerek ciddi insan hakları ihlallerine uğrayabilecekleri ülkelere zorla geri gönderilmişlerdir. BMMYK tarafından tanınan mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi de devlet makamları tarafından engellenmektedir.

4.1 MÜLTECİ STATÜSÜ BELİRLEME PROSEDÜRÜ

Mülteci Statüsü Belirleme (MSB) prosedürü, devletler ya da BMMYK tarafından, bir sığınmacının Mülteci Sözleşmesi ya da BMMYK tüzüğündeki mülteci tanımlarını karşılayıp karşılamadığına dair yürütülen değerlendirme mekanizmasıdır. Devletlerin MSB prosedürünü yürütme yükümlülükleri bulunmamakla birlikte, bu yükümlülük Mülteci Sözleşmesi ve diğer insan hakları sözleşmelerinde geçen geri-göndermeme ilkesine içkindir. Bu nedenle Sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek için, MSB prosedürünün mümkün olduğu kadar etkin bir şekilde işletilmesi ve mültecilik tanımına uygun kişilerin mülteci olarak tanınması ve kendilerine hak ettikleri korumanın verilmesinin garanti altına alınması gerekmektedir.

Cenevre Sözleşmesi, MSB prosedürünün nasıl işletileceğini düzenleyecek standartlar ortaya koymadığı için, prosedürler uluslararası insan hakları hukuku ve normlarınca sağlanan ve adil, gerekli süreçlerin nasıl olmasına gerektiğine dair genel ilkelerce ve BMMYK'nın geliştirdiği standartlara uygun yapılmalıdır.⁴⁷ Taraf devletler, Mülteci Sözleşmesi'ni onaylayarak mülteci tanımına uyan kişilere koruma sağlama yükümlülüğünü üstlenmektedirler. Bu yükümlülük, korumaya ihtiyaç duyan kişileri gereğince tespit etme gerekliliğini de barındırmaktadır. Bu da, MSB prosedürlerinin, kişilere sığınma başvurusu kararının gerekçelerini açık ve kapsamlı bir biçimde sunmayı, sığınma başvurusuna karar vermek için faydalanılan delillere erişimi ve karara karşı yetkin ve bağımsız bir otoriteye itiraz hakkını da barındıracak şekilde asgari kurallara uygun olarak yapılmasını gerektirmektedir. (Uluslararası Af Örgütü'nün, mülteci statüsü belirleme sürecinde hangi asgari standartların izlenmesine dair görüşü için bkz. Ek 2)

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'deki sığınma süreçlerinin uluslararası standartları, özellikle MSB prosedürünü işletecek otoritenin yapısı, hukuki danışmanlığa erişim, MSB

görüşmelerinin yapılış biçimi, kararların bildirilmesi ve itiraz prosedürü alanlarında karşılamadığı sonucuna varmıştır. Ulusal sığınma başvurusu prosedürlerine ilişkin mevzuat 1994 tarihli İltica Yönetmeliği’nde belirtilmişse de, geçmişte ulusal makamların Avrupa dışından gelen sığınmacıların statülerine ilişkin kararları genellikle BMMYK’nın bireysel vakalarda verdiği kararlara paralel olmuştur. Ancak, son yıllarda artan bir şekilde, ulusal makamların kararları BMMYK’nınki ile aynı olmamaktadır.⁴⁸

4.1.1 SİĞİNMA MÜRACAAT MAKAMI

Sığınma müracaatlarını kabul eden makamlarla ilgili en temel şart bağımsız ve uzmanlaşmış bir makam olması ve sığınma başvurularının, başvuruyla bizzat görüşme yapmış olan yetkin kişilerce karara bağlanıyor olmasıdır.⁴⁹ Türkiye’de mülteci statüsü belirleme görevini İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bağlı Yabancılar Hudut ve İltica Daire Başkanlığı aracılığıyla yürütmektedir. 2006 yılında İltica Yönetmeliği’nde yapılan değişik sonucunda bu yetki valiliklere devredilebilir (6. Madde). Tüm başvurularla ilgili MSB mülakatları valilikler tarafından yapılmakta ve karar verme süreci Ankara’da İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. İltica Yönetmeliği’nin 30. Maddesi MSB mülakatlarını yapacak personelin ne şekilde görevlendirileceği düzenler. Bu maddeye göre polis memurları diğer görevlerinin yanısıra ve geçici olarak bu iş ile görevlendirileceklerdir. Polis memurlarının MSB mülakatlarını sivil kıyafetler ile yapmaları gerekirken, mülakatı yapanların ve güvenlik birimine bağlı olan karar verici mekanizmanın bağımsızlığı kuşkulu olarak kalmaya devam etmektedir. Polis memurlarının görev ve sorumlulukları geçici olduğundan ve içinde görevleri başka memurlara devredildiğinden, eğitim programlarının değeri de azalmaktadır.

4.1.2 HUKUKİ DANIŞMA VE HUKUKİ YARDIMA ERİŞİM

Zulüm görme riski taşıdığı bir yere geri gönderilme ihtimaliyle ve kendisine yabancı ve karmaşık bir sığınma prosedürüyle karşı karşıya olan başvuru sahiplerinin etkin bir uluslararası korumaya erişmeleri için gerekli olan haklarını ve bu hakları nasıl kullanacaklarını bilmeleri beklenemez. Sığınmacılara, sığınma prosedürünün her aşamasında hukuki danışma hakkı sağlanmalı ve böyle bir hakka sahip oldukları kendilerine bildirilmeli. Uluslararası Af Örgütü, Türk sığınma mevzuatı içinde, hukuki yardımın gereken düzeyin çok altında sağlandığı konusunda kaygı duymaktadır. İlk başvuru aşamasında hukuki yardım desteği bulunmamakta, idari itirazlar ise avukatlar aracılığıyla yapılabilmektedir; ancak devlet tarafından karşılanan bir hukuki yardım imkanı sağlanmamaktadır.⁵⁰ Mevzuatta, başvurularını gözaltına alındıktan sonra yapan ve hızlandırılmış prosedüre tabi tutulan sığınmacılara temyiz aşamasında hukuki yardım sağlanacağına dair bir ifade de yer almamaktadır. Devlet tarafından hukuki yardım ancak kişinin mülteci statüsünün tanınmadığına dair alınan idari karara bir İdare Mahkemesinde itiraz edeceği zaman sağlanmaktadır. Ne var ki başvuruları reddedilen sığınmacılara böyle bir hakları olduğu bildirilmemektedir. Bu raporun kaleme alındığı sırada, hukuki yardımın yabancı uyruklu kişilere de sağlanması gerektiğine dair açık bir ifade bulunmadığı için yalnızca birkaç Baro sığınmacılara hukuki yardım sağlamaktaydı.⁵¹

4.1.3 MSB MÜLAKATININ YAPILMASI

Uygulamada, MSB mülakatlarını yapan memurların tutumu bir valilikten diğerine büyük farklılıklar göstermektedir. Görüşmelerin ne kadar gizli olduğuna yönelik kaygılar Uluslararası Af Örgütü’ne sıklıkla dile getirilmektedir. Mülakatlar gizli yapılmamakta ve bir odada aynı zamanda birden fazla mülakat yürütülebilmektedir. Ayrıca, yetkili makamlar tüm başvuru sahiplerinin iddialarını aktarabilmeleri için gereken tercümanlara da sahip değildir. Van Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi’nden bir polis memuru Uluslararası Af Örgütü

heyetine, MSB mülakatları sırasında Farsça, Arapça ve Kürtçe tercümanlar bulunduğunu söylemiştir.⁵²

4.1.4 MENŞE ÜLKE BİLGİSİ

Halihazırda, mülakatı yapan ve karar veren kişiler için, başvurucuların iddialarının güvenilirliğini ve karşı karşıya buldukları riskleri değerlendirmelerini sağlayacak güncel bir menşe ülke bilgisi toplama sistemi bulunmamaktadır. 2008 ortasından itibaren, menşe ülke bilgisi sistemi oluşturmak için bir proje başlatılmışsa da tamamlanmamıştır. Menşe ülke bilgisi sığınmacıların güvenilirliğini tespit etmek, iddialarını doğrulamak ve geri dönmeleri durumunda karşı karşıya bulunacakları riskleri değerlendirmek için temel öneme sahiptir. Bu bilginin eksikliği durumunda, mülakat yapan kişi ve karar vericiler uluslararası koruma ihtiyacını doğru bir şekilde değerlendiremezler. Sonuç olarak, Uluslararası Af Örgütü MSB prosedürünün adil olmadığı kanısındadır.⁵³

4.1.5 KARARLARIN TEBLİĞİ

Ulusal sığınma mevzuatı, mülteci statüsüne ilişkin değerlendirmenin olumlu ya da olumsuz sonucunun sığınmacıya yazılı olarak tebliğ edilmesini gerektirir.⁵⁴ Ancak, uygulamada sığınmacıya ancak olumsuz bir karar verildiği durumlarda, sınırdışı edileceğine dair karar tebliğ edilmektedir. Ne sığınmacıların hukuki yardım hakkına, ne de ikinci olumsuz karara hukuki itiraz hakkı bulunduğu dair yazılı tebliğ yapılmaktadır. Bir dizi vakada, sığınmacılar, sınırdışı edileceklerine dair kendilerine herhangi bir bildirim yapılmadan ve itiraz hakkı verilmeden sınırdışı edilmişlerdir. (bkz. *geri gönderme* ile ilgili bölüm)

4.1.6 İTİRAZ HAKKI

Yürütmeyi durdurma kararı talebiyle yetkili ve bağımsız bir makam karşısında itiraz edebilme hakkı adil bir MSB prosedürünün temel unsurlarından biridir ve uluslararası insan hakları hukukunca korumaya alınan insan hakları ihlallerine karşı bir hukuki çaredir.⁵⁵ Uluslararası Af Örgütü Türkiye'de, MSB prosedürüne etkin ve bağımsız bir itiraz yolu bulunmamasından kaygı duymaktadır. İlk başvuruda alınan karar olumsuzsa, ilk kararı tebliğ eden birimdeki üst düzey bir görevli başvuruyu inceler. Hızlandırılmış prosedürlerde, ilk karara karşı iki gün içinde idari itiraz hakkı kullanılmalıdır. Tüm idari kararlara karşı İdare Mahkemesi'ne itiraz edilebilme hakkı olmasına rağmen reddedilen başvuruculara böyle bir hakları olduğu söylenmemektedir.⁵⁶ İdari Mahkeme'ye yapılan başvurular, yapılan başvuru ışığında sınırdışı edilmeyi durdurmaya yönelik bir yasal gereklilik bulunmadığı için, sığınmacılar açısından etkin bir yol da değildir. Mahkeme'nin bir sınırdışı işlemini durdurmak için karar alma yetkisi olmasına rağmen, böylesi bir karar kimi zaman aylar sonra çıkabilmekte ve sınırdışı işleminin uygulanmasını engelleyememektedir. Yabancılar, Hudut ve İltica Daire Başkanlığı'ndaki yetkililer Uluslararası Af Örgütü heyetine, uygulamada, eğer İdari Mahkeme'ye bir başvuru yapılmışsa, sınırdışı işleminin durdurulduğunu söylemişlerdir. Ancak, Mahkeme'nin yürütmeyi durdurma kararı almaması halinde, sınır dışı etmenin yasal olup olmadığına dair Mahkeme'nin nihai kararı beklenmeden kişiler sınırdışı edilebilmektedir.⁵⁷

2002 - 2007 yılları arasında ilk başvurularının reddine karşı yalnızca 123 sığınmacının idari itiraz hakkını kullanması ve yalnızca 22 sığınmacının İdari Mahkeme'ye başvurarak yasal itiraz hakkını kullanmış olması da itiraz prosedürünün etkin olmadığına işaret etmektedir.⁵⁸ 2008 yılında olumlu bir gelişme olarak İdari Mahkeme'ye başvurularda ciddi bir artış görülmüş ve bazı vakalarda Mahkeme aylar yerine, başvurudan birkaç gün sonra yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Ancak, yetkili makamların İdari Mahkeme'ye yapılan başvurunun

ardından sınırdışı etme sürecini durdurmalarına yönelik yasal bir gereklilik bulunmaması nedeniyle, bu hukuk yolu güvenilir olmaktan uzaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin itiraz prosedürünün etkin bir hukuk yolu olmadığına dair geçmişteki kararları ışığında, AİHM'e yapılan başvurular sıklıkla yürütmeyi durdurma kararıyla sonuçlanmaktadır.⁵⁹

4.1.7 HIZLANDIRILMIŞ PROSEDÜRLER

Uluslararası Af Örgütü, mülteci statüsünün belirlenmesinde hızlandırılmış prosedürlerin uygulanmasının, sığınma başvurusu yapabilme ve *geri gönderme* yasağı gibi temel insan hakları güvencelerini etkisiz kılabileceğinden kaygılıdır.⁶⁰ Türkiye'de, hangi kategorilerdeki insanlar için hızlandırılmış iltica prosedürü uygulanacağı Uygulama Talimatı'nın 13. bölümünde açıklanmıştır. Bu kategoriler: Türkiye'ye "yasadışı" bir şekilde girdiği için tutuklanan, Türkiye'den "yasadışı" yollarla çıkmaya çalışırken yakalanan, bir suç işlemiş olan ve daha önce sığınma başvurusu yapan kişileri kapsamaktadır.⁶¹ Hızlandırılmış prosedürde kişilerin usul hakları standart prosedüre kıyasla daha da azdır. Bu prosedüre tabi tutulan sığınmacılar gözetiminde tutulmaktadır. Hızlandırılmış prosedür beş günde tamamlanmak zorundadır. Bu prosedürde, yasal temsil gerekliliğinden bahsedilmemektedir. İtiraz başvurusu yapabilme süresi de yalnızca iki gündür.⁶² Uygulamada, sivil toplum örgütü temsilcileri, avukatlar ve sık sık da BMMYK, gözetimdeki sığınmacılara doğrudan erişememekte ve prosedür hakkında tavsiyede bulunamamaktadır. Gözetimdeki sığınmacılar, mülteci statüsü belirleme sürecinin sonucundan haberdar edilmediklerini ve yazılanları anlamadıkları belgeleri imzalamak durumunda bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Birçok vakada, prosedür beş günde tamamlanamakta ve bazıları aylardır gözetiminde tutulan sığınmacılar statüleriyle ilgili karar henüz verilmemiş halde, gözetimden salıverilmektedir.⁶³

4.2 SAĞLIK, EĞİTİM, İŞ BULMA VE UYGUN BARINMA HİZMETLERİNDEN YARARLANMA

Uluslararası Af Örgütü, mültecilerin ve sığınmacıların Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinin aksine hem teoride hem de pratikte ekonomik ve sosyal haklarının ciddi şekilde kısıtlanmasından kaygı duymaktadır. Sağlık hizmetleri alanında, mevzuat devletin mültecilere ya da sığınmacılara sağlık hizmeti sunma gibi bir yükümlülüğü bulunmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışma hakkı konusunda, çalışma izni almak teknik olarak mümkün görünse de, prosedür mülteci ve sığınmacıların Türkiye'de yasal olarak çalışmalarına olanak vermeyecek şekilde işlemektedir.⁶⁴ Mültecilerin ve sığınmacıların çeşitli hizmetten yararlanmalarının önündeki bir başka engel de, bu hizmetlerden yararlanmak için gerekli olan ikamet belgesi için harç ödeme zorunluluğudur.

4.2.1 KİMLİK BELGELERİ

Sığınmacı ve mülteciler, hizmetlerden ancak dağıtım sistemi dolayısıyla ikamet etmeleri gereken uydu kentte yararlanabilmektedirler.⁶⁵ Hizmetlerden yararlanabilmek için getirilen bir başka şart ise, kişinin geçerli bir ikamet belgesine sahip olmasıdır.⁶⁶ İkamet belgesi sığınmacı ya da mültecinin ailesinin tüm fertleri için gerekmektedir. Mevzuata göre, uydu kentlerde ikamet eden mülteci ve sığınmacılara altı aylık yenilenebilir bir ikamet belgesi verilmektedir.⁶⁷ 2009 yılı itibarıyla, altı aylık ikamet belgesinin tutarı kişi başına yaklaşık 300 Türk Lirası'dır (yaklaşık 150 Euro). Birçok sığınmacı ve mülteci, özellikle geniş ailelere sahip olanların, ikamet belgesi paralarını ödeyemedikleri için hizmetlerden yararlanamamaktadır. Kanunda ikamet belgesi parasını ödeyemeyen ve ödeyecek gücü olmadığını kanıtlayabilen kişilerin, ikamet belgesi harcının büyük bir bölümünden muaf olacağı yazılı olsa da, uygulamada bu nadiren görülmektedir. Bazı sivil toplum örgütü temsilcileri Uluslararası Af

Örgütü’ne 2008 yılında mülteci ve sığınmacıların ikamet harcından muaf tutulmalarının daha da nadir bir hal aldığı söylemişlerdir. Sorunu daha da ağırlaştırıcı bir başka uygulama ise sığınmacı ve mültecilerin, belirlenen uydu kente gidip bildirimde bulunarak statülerini düzenli hale getirmede geç kalmaları halinde verilen para cezalarıdır. Birçok durumda, sığınmacının bu cezaları ya da ikamet belgesi harcını ödeyememesi, bu kişinin erişebileceği hizmetlerden etkin bir şekilde yararlanamaması sonucunu doğurmaktadır.

4.2.2 SAĞLIK

Uluslararası hukuka göre, mülteciler, sığınmacılar ve BMMYK’nın ilgilendiği diğer kişiler de, diğer bireyler gibi “herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkından” yararlanmalıdır. Bu hak, kişilerin içinde buldukları ev sahibi toplumların yararlandığı hizmetlerden ayrımcılığa uğramadan faydalanabilmeyi de kapsar.⁶⁸ Mevzuata göre, sağlık hizmetlerinin ücretini ödeme yükümlülüğü mülteci ya da sığınmacıda bulunmaktadır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise, yardım etme yükümlülüğü düzenlemelere göre, BMMYK’dadır.⁶⁹ Mevzuatta, devletin sığınmacı ve mültecilere sağlık hizmeti sunması gibi bir yükümlülüğün bahsedilmezken, kayıtlı sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetine erişimlerini sağlamak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bünyesinde bir uygulama bulunmaktadır. Uluslararası Af Örgütü’ne, bu mekanizma yoluyla sağlık servisine erişimin bir uydu kentten diğerine büyük farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü’nün görüştüğü Sudanlı bir sığınmacı, ilk kaydolduğu kentte sağlık hizmetinden yararlanabildiğini ancak, uydu kente nakledildikten sonra kayıt işlemlerini gereğince yerine getirmesine rağmen önceki kentte başladığı tedaviye devam edemediğini söylemiştir. Uluslararası Af Örgütü’ne bildirildiğine göre, İçişleri Bakanlığı 2008 yılı içinde yerel makamlara bir iç yönetmelik göndererek sığınmacı ve mültecilerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla sağlık hizmetlerinden yararlanamayacağı talimatını vermiştir. Mülteci ve sığınmacıların, bu sistem çerçevesinde sağlık hizmetlerinden yararlanma oranının 2008 yılı içinde daha da azaltıldığı ve 2009 yılı başlarından itibaren hiçbir sığınmacı ya da mülteci Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı üzerinden sağlık hizmetlerine ulaşamaz hale geldiği de bildirilmiştir. Buna ek olarak, Nisan 2008’de Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda (no. 5510) değişiklik yapılırken, genel sağlık sigortasından yararlanabilecek kesimler arasına mülteci ve sığınmacılar dahil edilmeyerek, bu meseleyi çözmeye şansı kaçırmıştır.⁷⁰

4.2.3 EĞİTİM

Türkiye makamlarının Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, yetkisi altındaki tüm yerlerde çocukların eğitim hakkını garanti altına alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu yükümlülük, Türkiye’deki tüm çocuklara, mülteci veya sığınmacı olarak statüleri ya da başka herhangi bir yasal statü, ya da çocukların ailelerinin ya da velilerinin yasal statüsüne dayanan herhangi bir ayrımcılık yapmaksızın ücretsiz ve zorunlu ilköğretimin sağlanmasını da içermektedir.⁷¹

Eğitim hakkını etkisiz kılacak idari engeller ve ayrımcılık uygulamalarını da içeren diğer tutum ve politikalar da uluslararası insan hakları hukukunca yasaklanmıştır.⁷² Ancak, uygulamada sığınmacı ve mültecilerin çocuklarının ilköğrenime erişimleri genel olarak sağlanmış olsa da, bu hakkın kullanılması ailenin uydu kentte kayıtlı olup olmamasına ve gerekli ikamet izinlerini almış olup olmamalarına bağlıdır. Uluslararası Af Örgütü’ne

mültecilerin ve sığınmacıların çocuklarının ilköğrenime devam etmelerinin bürokratik nedenlerle engellendiği birkaç vaka bildirilmiştir. Orta öğrenime erişim ve sığınmacı ve mültecilerin çocuklarının dersleri takip etmelerine izin verilme oranı ise çok daha nadirdir. Birçok durumda, çocuklar menşe ülkelerinde aldıkları eğitimi kanıtlayacak belgeleri sunamadıkları için, mezuniyet belgesi alamamışlardır.

4.2.4 ÇALIŞMA

Çalışma hakkı ve iş yerindeki haklar Türkiye’nin taraf olduğu birçok bağlayıcı uluslararası sözleşme ile garanti altına alınmıştır.⁷³ Bu standartlara göre, Türkiye’nin, kişilerin uyrukları da dahil olmak üzere⁷⁴ ayrımcılık yapmadan, nihayetinde herkesin çalışma hakkını tam olarak gerçekleştirmeyi hedefleyen bir takım adımlar atma yükümlülüğü bulunmaktadır. Tüm yabancı uyruklulara uygulanan mevzuat uyarınca, altı aylık ikamet iznine sahip sığınmacı ve mülteciler bir iş teklifi aldıktan sonra, belirli bir yerde çalışmak üzere çalışma iznine başvurabilirler. Bu iznin verilmesi için işverenin söz konusu pozisyonun bir Türk vatandaşı tarafından doldurulamayacağını kanıtlaması gereklidir. Ayrıca, müstakbel işverenin ödemesi gereken bazı ek ücretler ve mülteci ya da sığınmacının pasaportlarının resmi onaylı tercümesi gibi bazı idari harcamalar da yapmak durumundadır. Sivil toplum örgütü temsilcileri, Uluslararası Af Örgütü’ne, halihazırda yalnızca bir sığınmacının çalışma izni alabildiğini söylemişlerdir. Mülteci ve sığınmacıların en yoğun olarak ikamet ettiği uydu kent olan Van’da, Emniyet Müdürlüğü’nden bir görevli, Uluslararası Af Örgütü heyeti ile görüşmesinde kentte kaydı bulunan hiçbir sığınmacının çalışma izni alamadığını doğrulamıştır.⁷⁵ Kayıtlı çalışma olanağı ve devlet yardımının olmadığı bu koşullarda pek çok sığınmacı ve mülteci yetkililerin gayriresmi olarak göz yumduğu düzensiz işlerde çok düşük maaşla, sömürüye açık bir şekilde çalışmaktadırlar. Mülteci ve sığınmacıların iş bulma olanakları, buldukları birçok uydu kentte iş imkanlarının zaten çok az olması ve sığınmacı ve mültecilerin kayıtsız çalışma olasılıklarının daha yüksek olduğu büyük metropol kentlerde yaşamalarına izin verilmemesi nedeniyle daha da azalmaktadır.

4.2.5 YETERLİ BARINMA

Yeterli barınma hakkı, diğer uluslararası standartların yanı sıra, Türkiye’nin de taraf olduğu Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) ile de garanti altına alınmıştır.⁷⁶ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’ne göre, yeterli konut hakkı; kullanım güvenliğini, zorla çıkarılmaya, tehdit ve diğer taciz biçimlerine karşı korunmayı ve hizmet, malzeme, tesis ve altyapının kullanılabilirliğini, karşılanabilirliği, oturulabilirliği, erişilebilirliği, iskan yerini, ve kültürel uyumu da içermektedir.⁷⁷ Mevcut durumda, devlet sığınma başvurusu süreci boyunca konut ya da başka barınma imkanı sağlamamaktadır. Uluslararası Af Örgütü’ne, bazı özel vakalarda, sığınmacılara ücretini yerel makamların ödediği otellerde kısa dönemli konaklama imkanı sağlandığı, ancak uydu kentlerin hiçbirinde uzun dönemli bir olanak sağlanmadığı bildirilmiştir. 2009 yılında her birinde ortalama 750 sığınmacının barınacağı altı kabul merkezinin inşası planlanmış ancak, bu raporun yazıldığı sırada, bu merkezlerden hiçbiri tamamlanmamıştır. Yerel insan hakları örgütleri planlanan kabul merkezlerinin, bu merkezlere ilişkin uluslararası standartlara uygun olmayacağı endişesini taşımaktadırlar.⁷⁸ Mültecilere ve sığınmacılara özel konut bulmada devlet yardımı verilmediği ve devlete ait barınma merkezlerinin olmadığı mevcut durumda, kişiler genellikle aşırı kalabalık ve yeterli ısıtılmayan evlerde, genellikle de ev sahiplerine fahiş miktarlarda kira ödemek durumunda kalmaktadırlar.

TÜRKİYE’DEKİ LEZBİYEN, GEY, BİSEKSÜEL VE TRANSSEKSÜEL SİĞINMACI VE MÜLTECİLER: ÇİFTE AYRIMCILIK

Türkiye’de sığınmacı ve mültecilerin küçük ama önemli bir kısmı yaşadıkları ülkeyi cinsel yönelimleri ya da toplumsal cinsiyet kimlikleri nedeniyle zulüm görmekten korktukları için terketmeye zorlanmışlardır. Türkiye’deki diğer mülteci nüfusla aynı sorunları yaşamayanın yanısıra, lezbiyen, gey, biseksüel ve travesti/transseksüel mülteciler, Uluslararası Af Örgütü’ne bunların üstüne bir de ayrımcılığa uğradıklarını, yaşadıkları kentlerdeki kişiler tarafından tehdit edildiklerini ve yetkili makamları haberdar etmelerine rağmen yardım alamadıklarını söylemişlerdir.

Lezbiyen, gey, biseksüel and transseksüel (LGBT) mülteciler ve sığınmacıların halkının muhafazakar olduğu Anadolu’nun 28 uyu kentine nakledilmiş olmaları da oldukça sorun yaratmaktadır.⁷⁹ Van’daki LGBT mülteciler ve sığınmacılar Uluslararası Af Örgütü’ne polis tarafından ve yerel halktan hem yabancı uyruklu olmaları nedeniyle hem de cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri ve ifadeleri nedeniyle çifte ayrımcılığa tabi tutulduklarını söylediler. Uluslararası Af Örgütü’ne, Van’daki sığınmacılara yerli halktan bazı grupların saldırdığı bildirildi. Görüşülen kişilere göre, olaylar kendilerine bildirildiğinde polis memurları iddiaları incelemeye dair herhangi bir girişimde bulunmuşlardır. Lezbiyen, gey, biseksüel and transseksüel sığınmacıların daha az düşmanlıkla karşılaşacakları başka bir uyu kente nakledilmeye yönelik taleplerinin de polis tarafından kabul edilmediği anlaşılmaktadır.⁸⁰ Bu taleplerden biri üstünden sekiz ay geçmiş olmasına rağmen yanıtlanmamıştır.

Lezbiyen, gey, biseksüel and transseksüel pek çok sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan bir başka Anadolu kenti de Kayseri’dir. Uluslararası Af Örgütü’ne bu kentte polislerin LGBT sığınmacı ve mültecilere daha iyi muamele edildiği bildirilmiştir. Ancak sorunlar devam etmektedir. Lezbiyen, gey, biseksüel and transseksüel sığınmacı ve mülteciler, Uluslararası Af Örgütü’ne fiziksel saldırı ve tecavüze uğramaktan korktuklarını söylemişlerdir. Kayseri’deki sığınmacıların söylediklerine göre, İranlı gey ve transseksüel sığınmacılara 2008 yılı Mart ayında bir saldırı olmuştur. İranlı bir gey olan ve şimdi Kayseri’de ikamet eden M., Uluslararası Af Örgütü’ne lisan engeli nedeniyle LGBT sığınmacı ve mülteciler korkularını ya da bu saldırıların ayrıntılarını polise aktaramamaktadır. İki kişi tarafından takip edildiğini söyleyen M. korktuğunu ve polise telefon ettiğini ancak kendisini ifade edemediğini söylemiştir. M. söz konusu kişilerin kendisini takip edecekleri kaygısıyla, o gece evine dönemediğini de belirtmiştir.⁸¹

Kayseri’de bir apartman dairesinde birlikte yaşayan bir gey çift, apartman yönetim kurulu tarafından çağrılmış ve kendilerine ya bu şekilde görünmeyi bırakmaları ve kendilerini genel olarak “temizlemeleri” ya da bacaklarından vurulacakları söylenmiştir. Bu çiftten biri tepkilerden korkarak görünümünü değiştirmiştir. Ardından, binanın kapıcısı apartmanda yaşayan diğer 52 kişi tarafından imzalanan ve kendilerine apartmandan çıkmalarını söyleyen bir mektup getirmiştir. “İkimiz de çok üzüldük ve gece boyunca ağladık.”⁸² Çiftin daha sonra yüzlerine tükürülmüş ve üzerlerine taş atılmıştır. Biri, kendisinde mide ülseri başladığını ve kabuslar gördüğünü belirtmiştir. Gey çift, polisin durumdan haberdar edilmesine rağmen olaya müdahale etmediğini söylemiştir.

LGBT sığınmacı ve mültecilere karşı ayrımcılık, bu kişilerin yaşamlarını Türkiye’de finansal olarak sürdürebilme şanslarını daha da azaltmaktadır. Diğer mülteci ve sığınmacılar gibi, Türkiye’de çalışma izni alamamakta ve diğer destek hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Ancak, “yaşam biçimleri”ne ilişkin önyargılı algılamalar nedeniyle, LGBT sığınmacılar ve mülteciler, diğer birçok sığınmacının yaşamını sürdürdüğü kayıtsız iş olanaklarından da dışlanmaktadır.

4.3 GÖZALTI

“Para vermediğimizde bizi dövüyorlar. Bizi Afganistan’a geri göndermek için bizim paramızı kullanıyorlar.”⁸³

Gözaltındaki sığınmacıların sığınma prosedürlerine erişim hakkından mahrum bırakılmalarının yanında⁸⁴, Türkiye’deki sığınmacılar ve mültecilerin gözaltına alınmaları insan hakları açısından ciddi kaygılar uyandırmaktadır. Mülteciler ve sığınmacılar, kendilerine herhangi bir net haklı gerekçe belirtilmeksizin uzun sürelerle gözaltında tutulmakta ve bu gözaltının üst süre sınırı bulunmamaktadır. Normal koşullarda gözaltına alınanların sahip oldukları yasal haklar sığınmacılar ve mülteciler için uygulanmamaktadır. Gözaltına alındıkları sırada mülteci statüsü için başvuran sığınmacılar, gözaltında olmayan başvuruçularla eşit haklara sahip değildir. Dahası, mülteciler ve sığınmacılar kötü koşullarda tutulmakta ve kendilerine yeterince gıda verilmemektedir. Sığınmacılar ve mülteciler ayrıca polis ve jandarmanın kötü muamelesine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

4.3.1 YABANCI MİSAFİRHANELERİ

Vakaların büyük bölümünde mülteciler, sığınmacılar ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek diğer kişiler Pasaport Kanunu ve Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun uyarınca aşağıda sıralanan yasa ihlalleri nedeniyle gözaltına alınmaktadır: ülkeye yasadışı yollarla giriş, ülkeden yasadışı yollarla çıkmaya teşebbüs ya da geçici ikamet için belirlenen yerlerden izinsiz ayrılma.⁸⁵ Bu tür vakalarda kişiler, mahkemeye çıkarılmadan önce kısa bir süre gözaltında tutulmaktadır. Mülteci, sığınmacı ya da uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek diğer kişilere yönelik suçlamalar daha sonra düşürülmekte ancak bu kişiler daha sonra otomatik olarak idari gözetim altına alınarak yabancı misafirhanelerine transfer edilmektedirler.

4.3.2 KEYFİ GÖZALTI

Mülteci Sözleşmesi, yaşamları ya da özgürlüklerinin tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek, ülkeye nizami olmayan yollardan giriş yapan ya da ülkede bu şekilde bulunan sığınmacı ve mültecilerin bu nedenle cezalandırılmamaları gerektiğini öngörmektedir.⁸⁶ Uluslararası standartlara göre, mülteciler ve sığınmacılar ancak çok istisnai durumlarda ve yetkililerin vakaların her birinde kişinin kaçmasını engellemek, kimliğini doğrulamak ya da sınırdışı işlemini yasalara uygun olarak yerine getirmek için gözaltına almanın gerekli ve orantılı olduğunu gösterebildikleri durumlarda gözaltına alınabilirler.⁸⁷ Gözaltına alternatif hukuki bir karine geliştirilmelidir. Gözaltı uygulamasına başvurulmadan önce her zaman öncelikle gözaltı dışındaki tedbirler tercih edilmelidir. (Bu ve diğer prosedürel haklar için Ek 1’e bakınız: Uluslararası Af Örgütü’nün gözaltındaki mülteciler ve sığınmacıların haklarına ilişkin politikası)

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye’de sığınmacıların ve mültecilerin uluslararası standartlara uygun olmayan şekillerde ve gözaltına almanın gerekli ve orantılı olduğunu gösteren herhangi bir prosedür olmadan alıkonmalarından kaygı duymaktadır. Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler, mülteci ve sığınmacılar genellikle şu nedenlerden biriyle idari gözetim altında tutulmaktadır: mülteci statüsü kararlarının beklenmesi, ikamet edecekleri “uydu kent”in belirlenmesi ya da sınırdışı edilmek üzere işlemlerin tamamlanması. Kişilerin alıkonmalarının gerekliliğini inceleyen, olası diğer seçenekleri değerlendiren herhangi bir prosedür

bulunmamakta ve kişilere gözaltına alınmalarının nedenleri yazılı olarak kendilerine tebliğ edilmemektedir. Ayrıca gözaltına alınmaları için sunulan gerekçelere itiraz edebilecekleri herhangi bir prosedür ya da gözaltına alınmaları üzerinde herhangi bir yargı denetimi bulunmamaktadır.⁸⁸ Ayrıca bazı vakalarda, uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişiler, sığınmacılar ve mülteciler, sığınma başvuruları ile ilgili karar alınmadan, üstelik gözaltına alınma gerekçeleri bu olduğu halde, uzun sürelerle gözaltında tutulmaktadır.

İltica mevzuatına göre, ülkeye yasadışı yollarla giriş yapan, bu şekilde çıkış yapmak isterken yakalanan ya da ülkede herhangi bir statüleri bulunmadan kalan kişiler gözaltına alınarak beş iş günü içerisinde hızlandırılmış iltica prosedürüne tabi tutulmaktadır.⁸⁹ Uygulamada, bu, ülkeye yasadışı yollarla giriş yapan ya da ülkede bu şekilde bulunan sığınmacıların cezalandırılması, dolayısıyla Cenevre Sözleşmesi'nin ihlali anlamına gelmektedir.⁹⁰ Bunların yanısıra, İçişleri Bakanlığının bu prosedürleri yaşama geçirmek için yeterli kaynağının olmaması nedeniyle, bazı durumlarda gözaltında tutulma gerekçeleri bu olmasına rağmen, sığınmacılar herhangi bir açıklama yapılmadan ya da statüleri belirlenmeden aylarca gözaltında tutulmaktadır.

Keza, sınırdışı işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekçesiyle gözaltına alınan kişilerin durumunda, birçoğu, Türkiye ile menşe ülkeleri arasında geri kabul anlaşması olmadığı için ya da sınırdışı işlemi için yeterli kaynağın olmaması nedeniyle sınırdışı edilememektedirler. Çok sayıda vakada, kişiler aylarca gözaltında tutulduktan sonra ülkeyi 3 ay içinde terketmeleri talimatıyla serbest bırakılmaktadırlar.⁹¹

Uluslararası Af Örgütü'ne söylendiğine göre, sığınma başvurusunun olumsuz sonuçlanması üzerine İdare Mahkemesi'ne itiraz başvurusunda bulunan ya da zorla geri gönderilmelerini engellemek amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuran kişilerin, başvurularını yapmalarının ardından gözaltına alınmalarında artış yaşanmaktadır.

4.3.3 YASAL KORUMA EKSİKLİĞİ

Uluslararası Af Örgütü, gözaltında tutulan mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları hak ihlallerinin ulusal mevzuatta idari gözetim altındaki kişilere ilişkin yeterli yasal korumanın bulunmamasından kaynaklandığı kaygısını taşımaktadır. Yabancı misafirhanelerinde idari gözaltında tutulan yabancılar gözaltında değil, idari gözetim altında sayılırlar. Bu da uygulamada sığınmacı ve mültecilerin uluslararası hukukun gözaltında tutulan herkese sağladığı yasal korumalardan haksız bir şekilde faydalanamamasına neden olmaktadır. Bu konudaki ulusal mevzuat ne olursa olsun, yukarıda da belirtildiği gibi uluslararası hukuk, herkesin keyfi gözaltına alınmama hakkı ya da gözaltına alındıklarında yasal korumaya sahip olma hakkı olduğunu belirtir. Bir kişiyi iradesi dışında gereksiz yere ya da orantısız bir şekilde uzun süre alıkoymak keyfi gözaltı yasağının ihlalidir. Ayrıca AİHS'de de belirtildiği gibi, kişilerin güvenlik ve özgürlük haklarının gerektirdiği korumalar bölgesel hukuk tarafından da düzenlenmektedir.⁹² Örneğin, hukuki danışmanlık alma ve gözaltında işlemine itiraz edebilme hakkı verilmelidir.⁹³

Ancak bu tür prosedürel haklar yabancı misafirhanelerinde tutulan kişilere sağlanmamaktadır. Yabancı misafirhanelerindeki tutulma nedenleri ve tahmini gözaltı süresi gözaltındaki kişilere bildirilmemektedir. Yasalarda idari gözetim süresinde bir üst sınır belirlenmemiştir.⁹⁴ Avukata erişime genellikle, daha önce yetki vermedikleri ya da avukatların vekaletnameleri bulunmadığı gerekçesiyle izin verilmemektedir. Aynı şekilde mülteci hakları için çalışan sivil

toplum kuruluşlarının da mültecilerle görüşmelerine ve BMMYK’nın yabancı misafirhanelerinde tutulan kişileri ziyaret etmelerine de sıklıkla izin verilmemektedir. Yabancı misafirhanelerinde gözaltında tutulan kişilerin gözaltı işlemine itiraz edebilecekleri bir mekanizma bulunmamaktadır.

4.3.4 GÖZALTI KOŞULLARI

Uluslararası Af Örgütü’ne, Türkiye’nin UMSHS ve AİHS çerçevesindeki yükümlülüklerine karşın, gözaltında tutulan kişilere güvenlik görevlilerince işkence ve kötü muamele yapıldığı bildirilmiştir.⁹⁵ Bu iddialar, hem misafirhanelerde gözaltında tutulan, hem de ülkeye doğu kara sınırından yasadışı yollarla giriş yapmaya ya da ülkenin batı sınırından yasadışı yollardan çıkmaya çalışırken jandarma tarafından yakalanan ve gözaltında tutulan kişilerle ilgilidir. Uluslararası Af Örgütü’ne ayrıca, mülteci ve sığınmacıların gözaltında tutuldukları koşulların UMSHS ya da Her Türlü Gözaltı ve Hapis Tutulanların Korunmasına Dair BM İlkeler Bütünü gibi uluslararası standartlara uymadığı belirtilmiştir.⁹⁶

4.3.5 JANDARMA TARAFINDAN GÖZALTINDA TUTULMA

Uluslararası Af Örgütü’nün konuştuğu kişiler arasında, kötü muamele iddiaları çoğunlukla Türkiye’nin doğu sınırından ülkeye yasadışı yollarla giriş yapanlar ya da ülkenin batı sınırlarından yine yasadışı yollarla çıkmaya çalışan kişiler tarafından dile getirilmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, daha önce gözaltına alınmış kişilerle gerçekleştirdiği ayrıntılı görüşmeler sonucunda jandarma tarafından gözaltında tutulan kişilerin benzer kötü muamele iddialarını belgelemiştir.⁹⁷ Uluslararası Af Örgütü yetkilisiyle görüşen Afgan uyruklu kişiler, ülkeye İran sınırından yasadışı yollarla giriş yaptıkları sırada yakalandıktan sonra yumrukladıklarını ve tekmelendiklerini öne sürmüşlerdir. Aynı kişiler, Uluslararası Af Örgütü’ne, sınırı üç kez geçtiklerini, hepsinde de yakalandıklarını, dövüldüklerini ve İran’a geri gönderildiklerini anlatmışlardır. Aydın’da da jandarma tarafından gözaltında tutulduklarını ve yine yumruklu ve tekmeli saldırılara maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Bu grup ayrıca gözaltında tutuldukları süre içinde kendilerinden para koparmak isteyen jandarma görevlileri tarafından dövüldüklerini, gözaltındayken kendilerine yeterli yiyecek verilmediğini ve günde sadece yarım ekmek verildiğini iddia etmişlerdir. Parası olanların, paralarını jandarma görevlilerine vermeye zorlandıklarını ve ardından da zorla uçakla Kabil’e geri gönderilmek üzere İstanbul’a nakledildiklerini öne sürmüşlerdir. Uluslararası Af Örgütü’ne, parası olmayanların serbest bırakıldıklarını söylemişlerdir.

4.3.6 MİSAFİRHANELER

Sığınmacı ve mültecilerin yaygın olarak tutulduğu ve misafirhane olarak adlandırılan tesislerdeki koşullar vahim düzeyde yetersizdir. Misafirhanelerdeki gözaltı uygulamalarına ilişkin olarak hazırladığı kapsamlı raporda Helsinki Yurttaşlar Derneği, yabancı misafirhanelerinde tutulanların, falaka ya da diğer tutulanlar ve polis karşısında çıplak durmaya zorlanmak gibi işkence ve kötü muameleyle maruz kaldıkları belirtmiştir. Rapor ayrıca, misafirhanelerin aşırı kalabalık ve kirli olduğunu, gözaltındaki kişilere verilen gıdaların ve tıbbi hizmetlerin de yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bir diğer bulgu da kadın ve erkeklerin ayrı tutuluyor olmalarına karşın, yetişkinler ve çocukların, herhangi bir suçtan mahkum olan ve olmayan kişilerin de birlikte tutulduklarıdır.⁹⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü de yaygın kötü muamele iddiaları bulunduğunu belirtmiş ve Edirne-Tunca ve Kırklareli misafirhanelerinde yüzyüze yapılan görüşmeler sırasında insanlıkdışı ve aşağılayıcı koşullarda tutulduklarına dair bilgiler edinmiştir.⁹⁹

4.4 GERİ GÖNDERME (REFOULEMENT)

Temel bir ilke olan geri-göndermeme (*non-refoulement*) ilkesi, herhangi bir kişiyi, zulüm veya ciddi insan hakları ihlalleri riski altında olacağı bir ülkeye ne olursa olsun geri gönderme yasağıdır. Bu ilke uluslararası insan hakları hukukunun yanı sıra uluslararası mülteci hukukunda¹⁰⁰ da yer almaktadır. Bu hakkın ihlali çeşitli şekillerde meydana gelebilir: kişinin doğrudan zorla menşe ülkesine geri gönderilmesi, dolaylı olarak bir aracı ülkeye gönderilmesi, ya da kişinin sınırdan içeri girmesine izin verilmemesi veya adil ve tatminkar bir sığınma sürecine erişimine imkan tanınmaması yoluyla gerçekleştirilebilir (sığınma prosedürü hakkındaki bölüme bakınız).¹⁰¹

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'de, geri-göndermeme ilkesinin yukarıda belirtildiği gibi kişilerin sığınma prosedürüne kabul edilmeyerek ihlal edilmesine ek olarak, kayıtlı sığınmacı ve mültecilerin zorla geri gönderilmesi yoluyla da ihlal edilmesinden kaygı duymaktadır.

Zorla geri göndermeler, bazı durumlarda, BMMYK Türkiye ofisi tarafından mülteci olarak kabul edilen ya da BMMYK tarafından statüleri net olarak belirlenmemiş kayıtlı sığınmacıların bu statüsünü ulusal makamların tanımamasının ardından gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu gibi durumlarda Türk makamları kararı sığınmacı veya mültecilere sözlü olarak tebliğ etmesine rağmen, bu karar yazılı olarak tebliğ edilmemekte ve itiraz olanağı tanınmamaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, gerekçeli karar verilmediği için, ulusal makamların sığınmacıların iddialarını hangi temelde reddettikleri de net değildir. Bu özellikle, MSB prosedürünün yetersizlikleri göz önüne alındığında dikkati çekmektedir. 'Ulusal güvenliği tehdit' de bazen zorla geri gönderme nedenleri arasında sayılmaktadır, fakat bu kararların da keyfi olarak alındığı anlaşılmaktadır ve yazılı tebliğ edilmemekte ve karara itiraz hakkı tanınmamaktadır. İmza verme gibi idari prosedürlere uyulmaması da, sığınmacının geri-gönderilmeme ilkesi ihlal edilerek zorla gönderilmesiyle sonuçlanabilmektedir. İster idari koşullara uymamaları sebebiyle, ister ulusal makamların sığınma başvuruları ile ilgili olumsuz karar vermeleri sebebiyle olsun, BMMYK'ya kayıtlı sığınmacılar ve mültecilerin insan haklarının ihlal edileceği yönünde ciddi risklerin olduğu ülkelere zorla geri gönderilmeleri, geri gönderme (*refoulement*) fiilidir.

Zorla geri göndermeler hem resmi olarak, yani kişilerin resmi sınır kapılarından geçirilerek bir başka devlet görevlilerine, ya da gayrinizami olarak, kişileri resmi sınır kapısı dışındaki bölgelerden geçmeye zorlayarak yapılabilmektedir. Bu ikinci uygulama, daha da ciddi kaygılara yol açmaktadır: bu durumda mülteci veya sığınmacı yalnızca zorla geri gönderilme nedeniyle risk altında kalmamakta, aynı zamanda, geri gönderiliş biçimleri de tehlikeli olmakta ve geçiş yapan sığınmacıları daha da korunmasız kılmaktadır. Bu uygulama, yaşam hakkının ve işkence ve kötü muameleye uğramama hakkının ihlallerine yol açmıştır.

Kayıtlı sığınmacıların ve mültecilerin geri gönderilmeleri genellikle Türkiye'yle kara sınırı bulunan İran ve Irak gibi komşu ülkelere yapılmaktadır. Daha az sayıda olsa da, Suriye kara sınırından da zorla geri gönderme gerçekleştirilmiştir. Bu ülkelere zorla geri gönderilenler arasında, bu ülkelerin vatandaşları bulunduğu gibi, sınırdışı edildikleri ülkede ağır insan hakkı ihlallerine uğrama ve hatta menşe ülkelerine geri gönderilme riskiyle karşı karşıya kalan üçüncü ülke vatandaşları da sıklıkla bulunmaktadır. Sivil toplum örgütleri de yetkililer tarafından sınır dışı edilen kişilerin sayısında 2008 yılı içinde bir artış yaşandığını bildirmiştir.

22 Ağustos 2007 tarihinde, BMMYK Ankara ofisi tarafından mültecilik statüsü tanınan beş İranlı mülteci zorla Irak’a sınırdışı edilmişlerdir. Türk makamları tarafından yürütülen sınır dışı işlemi, herhangi bir yasal prosedür izlenmeden ve BMMYK bu karardan haberdar edilmeden gerçekleştirilmiştir. BMMYK Irak’a zorla geri gönderilmelerinin ardından bir aydan fazla gözaltında tutulduklarını öğrenmiştir.¹⁰² Sınırdışı olayını kabul eden Van Emniyet Müdürlüğü’nden bir görevli, Uluslararası Af Örgütü’ne bu beş kişinin ulusal güvenliğe (neden olduğu netleştirilmeyen) bir tehdit oluşturdukları için sınırdışı edildiklerini söylemiştir.¹⁰³

Türk makamları tarafından yapılan gayrinizami geri göndermelere örnek bir olay da 2008 yılının Nisan ayında yaşanmıştır. Aralarında mültecilerin de olduğu 18 kişilik bir grup, Iraklı yetkililerin kendilerini kabul etmemelerinin ardından Türkiye ve Irak sınırını oluşturan Dicle nehrini yüzerek geçmeye zorlanmış ve bu kişilerden dördü boğularak ölmüştür.¹⁰⁴ İnsan hakları örgütlerinin yetkili makamlara bu zorla geri gönderme olayına ilişkin soruşturma açılması ve soruşturma sonuçlarının kamuoyuna açıklanmasına dair çağrıları yetkililerle cevaplandırılmamıştır.¹⁰⁵

BMMYK tarafından mülteci olarak tanınmış bir grup Özbekistanlı mültecinin 2008 yılı Eylül ve Ekim aylarındaki iki kez zorla sınırdışı edilmesi, Türkiye makamlarının hem uluslararası geri-göndermeme ilkesini hem de zorla geri gönderme konusundaki ulusal yasal prosedürleri giderek daha fazla ihlal ettiğini göstermektedir. 12 Eylül günü, 15’i çocuk olmak üzere 24 Özbekistanlı mülteci, Türk kolluk görevlilerince İran sınırını geçmeye zorlanmışlardır. Yetkililerin grubu çocuklarının eğitimi için kırtasiye malzemesi dağıtılacağı vaadiyle Van Emniyet Müdürlüğü’ne gelmeye ikna ettiği iddia edilmiştir. Bu iddialar üzerine basına açıklamada bulunan Van Emniyet Müdürlüğü’nden üst düzey bir yetkilinin, sınır dışı edilen grubun Türkiye’de kaçak kaldıklarını ve polis onları bulma yöntemi farklı olsa da, mültecilerin çağırılma şeklinin önemli olmadığını söylediği yazılmıştır.¹⁰⁶ Bu sınırdışı sırasında, grubun güvenlik görevlileri tarafından dövüldüğü, kadınlar ve kız çocuklarının da Türkiye’yi terk etmezlerse tecavüze uğrayacakları tehdidinde bulunduğu iddia edilmiştir. Mülteciler, daha sonra İran’da bilinmeyen bir grup tarafından rehin alınarak ölümle tehdit edilmiş ve 5.000 Amerikan Doları fidye ödendikten bir hafta sonra salıverilmişlerdir. Grup daha sonra düzensiz yollardan Türkiye’ye geri dönmüştür.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye’ye dönüp de yakalandıktan sonra bu grubun ikinci kez zorla geri gönderilmemeleri için bir acil eylem çağrısı başlatmış ve ilk zorla gönderilme olayına ilişkin bir soruşturma başlatmaları için yetkili makamlara çağrıda bulunmuştur.¹⁰⁷ Bu çağrıya ve Van’daki insan hakları örgütlerinin çabalarına rağmen, grup ikinci kez İran’a zorla gönderilmişlerdir. 11 Ekim 2008 günü, 24 Özbekistanlı’nın Van’da polis tarafından yakalanıp bilinmeyen bir yere götürüldüğüne inanılmaktadır. 13 Ekim günü, BMMYK Türkiye temsilciliği grubun İran’a sınırdışı edildiğini teyid etmiştir.¹⁰⁸ 22 Ocak 2009 günü, bir grup insan hakları savunucusu, İran sınırından ülkeye girmelerine izin verilmeyen grubun İran’ın kuzey batısındaki dağlık bölgede dehşet verici koşullarda yaşadıklarını açıklayan bir bildiri yayımlamıştır. Bildiriye göre, özellikle gruptaki çocuklar açlıktan ölme riskiyle karşı karşıya gelmişlerdir.¹⁰⁹

4.5 ÜÇÜNCÜ ÜLKEYE YERLEŞTİRME

Mülteci Sözleşmesi’ne getirilen coğrafi sınırlama nedeniyle Avrupalı olmayan tüm mültecilerin Türkiye dışında güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmelerini gerektirmektedir. Halihazırda Avrupalı olmayan mültecilerin Türkiye’ye yerleştirilmelerine olanak sağlayan

herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Şu anda Türkiye'deki mültecilerin yeniden yerleştirildiği başlıca ülkeler Avustralya, Kanada, Finlandiya ve Amerika Bileşik Devletleri'dir. 2007 yılında 2,700 civarında mülteci Türkiye'den üçüncü ülkelere yerleştirilmişlerdir.¹¹⁰ Ancak, önemli sayıdaki vakada, Türk yetkililer üçüncü bir ülke tarafından kabul edilen mültecilerin Türkiye'den çıkışlarına izin vermediği için bu kişilerin üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri engellenmiş ya da gecikmiştir. Çıkış izinleri aşağıda sıralanan nedenlerle verilmemektedir: kayıt olma şartına uymayarak ve ikamet izni almayarak statülerini düzensiz kılınmaları, sığınma talepleri BMMYK tarafından kabul edilmesine rağmen Türk makamları tarafından reddedilmesi ya da bilinmeyen nedenlerle izin verilmemesi ancak herhangi bir bildirimde de bulunulmaması.

En yaygın olan birinci sebepte, ikamet harcı cezaları nedeniyle mültecilerin çıkışlarına izin verilmemektedir. Verilen bu cezalar, mültecinin kendisinin ve ailesinin belirtilen uydu kentte ikamet etme ve bildirimde bulunma zorunluluğuna uymadan Türkiye'de geçirdikleri süreyle bağlantılıdır. Başvurularından mülteci statülerinin tanınmasına kadar iki ila 10 yıl arasında uzun bir zaman geçtiği gözönüne alındığında, bu cezaların tutarı binlerce Avro'ya ulaşmaktadır. Vakaların çoğunda, mültecilerin bu cezaları ödeyebilmeleri mümkün olmamakta ve dolayısıyla Türkiye'den çıkışlarına izin verilmemekte ya da kabul edildikleri ülkeye yerleştirilme süreci gecikmektedir.

BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmasına rağmen Türk makamları tarafından başvuruları reddedilen kişilerle ilgili ikinci durumda, bu mültecilerin ilk başvuruları ve itirazları BMMYK tarafından reddedilmiş ancak daha sonra yeni bilgilerin sunulması ile dosyaları yeniden açılarak mülteci statüsü tanınan kişilerdir. Az sayıda vakada, BMMYK tarafından ilk başvuruda ya da itirazdan sonra statüleri tanınmış mültecilere de haklarındaki sınır dışı kararı tebliğ edilmiştir. Üçüncü durumda ise, kişilere herhangi bir sınır dışı kararı tebliğ edilmemiş olmasına rağmen, bilinmeyen bir nedenle çıkış izni verilmemektedir. Yetkililer tarafından bir mülteciyi kabul etme ya da reddetme kararının kişilere tebliğ edilmemesi duruma itiraz edilmesini daha zor hale getirmektedir. Her durumda sonuç olarak mülteciler uluslararası korumadan yararlanamamakta ve sınır dışı kararının çıkarıldığı durumlarda doğrudan geri gönderilme riski altına girmektedir.

ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE YERLEŞİMLERİNE İZİN VERİLMEYEN GRUPLAR: İRAN’DAN GELEN 1,204 KÜRT MÜLTECİ VE DİĞERLERİ

Türk yetkilileri Türkiye’deki belli gruplara çıkış izni vermeyerek üçüncü ülkelere yerleştirilmelerini engellemişlerdir. Bunlar arasında, 2001 ve 2003 yılları arasında Kuzey Irak’tan Türkiye’ye gelen 1200 İranlı Kürt mülteci geldiklerinden beri üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için Türkiye’de beklemektedir.

Bu grup ilk başta Kuzey Irak’ta sığınma başvurusu yapmıştır ancak üçüncü bir ülkeye yerleştirilememiş ve güvenlik durumunun kötüleşmesi nedeniyle kendilerine etkin koruma sağlanamamıştır.¹¹¹ Kuzey Irak’ta kalıcı bir çözüme ulaşamadıkları için ve aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ı işgalinden önce de güvenliklerinin olmaması nedeniyle, İran üzerinden ya da doğrudan Kuzey Irak’tan Türkiye’ye kaçmışlardır.

Irak’tan gelen İranlı Kürt mülteciler hem Türkiye’deki hem de Kuzey Irak’taki BMMYK tarafından mülteci olarak tanınmalarına rağmen, Türk yetkilileri bu gruba diğer mültecilerden daha farklı davranarak büyük bir çoğunluğunun güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmelerini reddetmiş ve hatta ‘geri göndermeme’ ilkesini ihlal ederek bu gruptan bazı kişileri sınırdışı etmiştir. Bu gruba mensup kişilere Türk polisi tarafından Türkiye’de mülteci olarak değil ‘yabancılar’ olarak muamele edileceklerini, kendilerine ikamet izinlerini yenilemedikleri ya da “kamu düzeni, kamu sağlığı, genel ahlak ve ulusal güvenliğe” aykırı hareket ettikleri takdirde İran’a geri gönderilme riski altına sokan Türkiye’de geçici ikamet izni verileceğini; üçüncü bir ülkeye yerleşmelerine izin verilmeyeceğini ve hiçbir kamu sağlık hizmetinden faydalanamayacaklarını belirten belgeler imzalatılmıştır. İçişleri Bakanlığı bu konuyla ilgilenen avukatlara bu tedbirlerin ‘İran’dan daha fazla kişinin Türkiye’ye gelmesini engellemek’ için gerekli olduğunu söylemiştir.¹¹²

Bu gruptan olan A.P., eşi ve oğlu ile birlikte 2007 yılı Ekim ayında zorla Irak’a geri gönderilmiştir. 2002 yılından beri Türkiye’de yaşamakta olan aile 1999 yılında BMMYK Irak temsilciliği daha sonra da 2003 yılında BMMYK Türkiye tarafından mülteci olarak tanınmıştı. Ancak, Türk yetkilileri aileyi mülteci olarak tanımadıkları için, gözüaltına alınarak Irak’a sınırdışı edildiler. 18 Ekim 2007 tarihinde BMMYK Ankara ofisine gönderilen mektupta, Türk yetkilileri A.P. ve ailesinin Türkiye’de kalmak için yaptıkları başvuruyu reddettiklerini, ne tek başlarına ne de Türkiye’de ikamet izni bulunan diğer İranlı mülteci grubun bir parçası olarak Türkiye’de kalmalarına izin vermediklerini belirtmişlerdir. A.P. Uluslararası Af Örgütü’ne 19 Ekim 2007 tarihinde eşi ve oğlu ile birlikte zorla Irak’a geri gönderildiklerini söylemiştir. Türk yetkililerinin kendilerini İran’a göndermekle tehdit ettiklerini ve Türkçe yazıldığı için içeriğini anlayamadığı bir belge imzalamaya zorladıklarını belirtmiştir. Kuzey Irak’a vardıklarında her üçü de gözüaltına alınmışlardır. Eşi ve oğlu iki gün sonra bırakılmış, ancak A.P. 20 gün gözüaltında tutulmuştur. A.P. Uluslararası Af Örgütü’ne anlattığına göre 2008 yılı Şubat ayında Türkiye’ye geri dönmesinin ardından 16 Mart günü Muş’ta yakalanmış, Muş’ta çıkarıldığı mahkemeye Türkiye’de mülteci olarak tanındığını söylemesine rağmen, mahkeme kararıyla tekrar Kuzey Irak’a zorla geri gönderilmiştir. Uluslararası Af Örgütü, üçüncü bir ülkeye yerleştirilme olanaklarının olmaması ya da Türkiye’de etkin koruma sağlanamaması nedeniyle bu gruba mensup birçok kişinin AB ülkelerine gidebilmek için Türkiye’yi nizami olmayan yollardan terk etmek zorunda kaldıklarını öğrenmiştir; Türkiye’de kalanlar ise bu yolla çıkış yapamayacak olan yaşlı ya da güçsüz kişilerdir.

Diğer Gruplar

Türkiye’de bulunan diğer gruplar da, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerine izin verilmemesi ve zorla geri gönderilme riskini arttıran, Türkiye’nin uluslararası koruma sağlamaması ihtimaliyle ile karşı karşıyadırlar. 2008 yılında, Halkın Mücahitleri Örgütü’nün eski üyeleri olan başka bir grup İranlı, Iraklı yetkililerin kendilerini Bağdat’ta yaşadıkları kamplardan çıkarılmaları üzerine Türkiye’ye gelmeye başlamışlardır.¹¹³ Bu grubu temsil

eden bir avukatın Uluslararası Af Örgütü’ne anlattıklarına göre gruptan birçok kişi Türk yetkililerce gözaltına alınmış, kötü muameleye uğramış ve ardından usul dışı yollarla geri gönderilmişlerdir. Gruptan altı kişinin zorla geri gönderilmesi, AİHM’in aldığı yürütmeyi durdurma kararı sonucunda engellenebilmiştir.¹¹⁴ Güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesi uygun olmayan diğer grupların durumu ise hala belirsizdir. 2009 yılı Mart ayı itibarıyla, güney ve orta Irak’tan gelen ve BMMYK Türkiye ofisi tarafından varışta mülteci grup (prima facie) olarak tanınan Iraklı mülteciler ile, Türkiye’de BMMYK tarafından ilk görünüşte bir grup olarak tanınan ve BMMYK’nın genişletilmiş görev yetkisi içinde (ikincil koruma) uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişiler olarak tanınan diğer sığınmacılara ilişkin Türk yetkililer ile BMMYK arasında herhangi bir anlaşma bulunmamaktaydı. Bu durum, bu grupların akıbetinin de İranlı Kürt mültecilerle aynı olacağı kaygısını uyandırmaktadır.

5. TAVSİYELER

Türk Makamlarına

Genel Tavsiyeler

- Mülteci Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama kaldırılmalı;
- Türkiye'nin yargı yetkisi içinde, ayırım yapmaksızın tüm mülteci, sığınmacı ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek diğer kişilerin haklarının korunmasını sağlamak amacıyla, koruma ve gözetim konusunda uluslararası standartlara uygun kapsamlı bir ulusal iltica hukuku yürürlüğe konmalı;
- Mülteci, sığınmacı ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek diğer kişileri etkileyecek tüm birincil ve ikincil yasal düzenlemelerin hazırlanmasında ve uygulanmasında mültecilere destek veren kuruluşlar ve BMMYK ile etkin görüşmeler yapılmalı.

Mülteci statüsü belirleme prosedürüne erişim konusunda

- Coğrafi sınırları içinde ya da dışında, Türkiye'nin yargı yetkisi altındaki uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek herkesin adil ve etkin bir mülteci belirleme statüsü prosedürüne erişimi sağlanmalı. Bunu sağlayabilmek için Türk makamları şunları gerçekleştirmelidir:
  - Uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilere sığınma prosedürü konusunda anladıkları bir dilde gerekli bilgi verilmeli ve bu kişilerin hukuki yardıma erişimleri sağlanmalı;
  - Sözlü ya da yazılı yapılan tüm sığınma başvuruları, gerektiğinde eğitilmiş ve deneyimli çevirmenlerin yardımıyla, bekletilmeden alınarak gerekli işlemler yapılmalı. Tüm sığınma başvuruları bu alanda uzmanlaşmış ve bağımsız yetkili bir merkezi karar organına sunulmalı;
  - İlgili devlet görevlilerine, sığınma başvurularını alma konusundaki yükümlülükleri ile ilgili eğitim verilmeli. Sığınma başvurularını almayı reddeden ve/veya başvuruları yetkili birime göndermeyen devlet görevlileri hakkında derhal ve etkin bir soruşturma başlatılmalı;
  - Uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek kişilerin ülkenin sınırları içine ve sığınma prosedürüne erişimlerinin sağlanıp sağlanmadığını izlemek için, mültecilere yardım eden kuruluşlar ve BMMYK ile işbirliği içinde bir izleme prosedürü oluşturulmalı.

Mülteci statüsü belirleme prosedürü konusunda

- Zorla ülkelerine geri gönderildikleri takdirde zulüm görme riski altında olan

sığınmacıların belirlenebilmesi için etkin ve yeterli bir prosedür oluşturulmalı. Bunu sağlayabilmek için yetkililer şunları gerçekleştirmeli:

- Sığınmacılara karşı yükümlülüklerin uluslararası iltica standartlarına uygun bir şekilde yerine getirilebilmesi için, kişilerin prosedürel haklarının korunduğu ulusal bir mülteci statüsü belirleme prosedürü için gerekli yasalar çıkarılmalı ve yasaların uygulanması sağlanmalı (prosedürel hakların listesi için Ek 2'ye bakınız);
- Avrupalı olmayan sığınmacılarla ilgili BMMYK'nın mülteci statüsü belirleme konusunda aldığı kararlar tanınmalı;
- Kapsamlı ve adil bir mülteci belirleme prosedürü sonucunda kişilerin sığınma talepleri etraflıca incelenerek reddedilmediği sürece, sığınmacıların menşe ülkelerine ya da zulüm görme riski altında olduklarını belirttikleri ülkelere geri gönderilmemesi garanti altına alınmalı; gerekli inceleme sonucunda alınan geri gönderme kararlarında, geri gönderme işlemi kişinin güvenliği ve onuru korunarak yapılmalı.

'Geri gönderme' konusunda

- BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmış kişiler 'geri gönderme' ye karşı korunmalı;
- Mülteci statüsü tanınmamış kişiler de dahil olmak üzere, uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek herkesin ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma riski altında oldukları yerlere zorla geri gönderilmemeleri sağlanmalı ve iddialarının incelenmesi için gerekli prosedürler oluşturulmalı.

Mülteci ve sığınmacıların kabulü konusunda

- Mültecilerin kabulüne dair uluslararası standartlara uygun bir şekilde, mülteci ve sığınmacıların elverişli koşullara sahip yerlerde kalmaları sağlanmalı. Bunun sağlanabilmesi için, yetkililer aşağıdakileri gerçekleştirmelidir:
  - Kişilerin seyahat özgürlüğü ve özgürlük haklarına getirilen her türlü kısıtlamanın gereklilik ve orantılılık ilkeleri dahil olmak üzere uluslararası hukukun ilgili ilkeleri doğrultusunda yapılması sağlanmalı;
  - Mülteci ve sığınmacıların uydu kentlere yerleşmeleri konusunda getirilen zorunlulukların kişi üzerinde gereğinden fazla ve ağır bir yük oluşturmamasına ve kişileri sağlık, eğitim, çalışma, barınma gibi insan haklarını kullanabilmelerinden alıkoymamasına dikkat edilmeli. Bu hakların gereğinden fazla kısıtlanmasına neden olacak herhangi bir zorunluluk dayatılmamalı;
  - Sığınmacı ve mültecilerin kamu sağlık, eğitim ve barınma hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalı;
  - Mülteci ve sığınmacıların çalışma izni alabilme süreci kolaylaştırılmalı;

- Mülteci ve sığınmacıların sunulan hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla, bu hizmetlere erişmeleri için gereken ikamet belgesi harcı kaldırılmalı;
- İmza bildirim zorunluluğu mültecilerin aile, ikamet ve ekonomik durumları gibi özel koşulları gözönüne alınarak kişinin özgürlük ve mahremiyet haklarını gereksiz ve orantısız biçimde kısıtlayıcı ve yerine getirilmesi çok zor olmamalı;
- Bildirim zorunluluğu düzensiz göçmenlerin ve sığınmacıların özel durumları dikkate alınarak, uygun biçimde geliştirilmeli ve bu kişiler yerel dernekler ya da diğer yerel destek girişimleri aracılığıyla denetlenmeli;
- Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla mülteci ve sığınmacıların yerel halk tarafından kabul görmeleri ve entegrasyonları için etkin adımlar atılmalı;
- Bu alanda çalışan devlet görevlilerinin, işkence mağdurları, refakatsiz çocuklar, lezbiyen, gay, biseksüel ve transeksüel mülteciler gibi hassas konumdaki mülteci ve sığınmacılar konusunda duyarlılık eğitimi almaları sağlanmalı.

Mülteci ve sığınmacıların gözaltına alınması konusunda

- Mültecilerin ancak çok istisnai durumlarda gözaltına alınabileceklerini belirten uluslararası insan hakları standartları doğrultusunda (Bkz Ek 1), mülteci ve sığınmacıların göç kontrolü uygulamaları nedeniyle gözaltına alınmalarına son verilmeli;
- Gözaltı uygulamasına karşı bir hukuki karine geliştirilmeli;
- Gözaltına alma dışında imza bildirim gibi alternatif uygulamalar geliştirilmeli;
- Her zaman ilk önce, gözaltına almaya alternatif olarak geliştirilen diğer daha az kısıtlayıcı uygulamalara başvurulmalı, ancak meşru amaca hizmet edecek başka bir uygulama etkin olmayacaksa son çare olarak gözaltı uygulamasına başvurulmalı;
- Mülteci ve sığınmacıların gözaltına alınmasının kaçınılmaz olduğu ve sözkonusu vakaya bağlı olarak gerekli olduğuna kanaat getirildiği durumlarda, uluslararası hukuk ve standartlar doğrultusunda mültecilerin prosedürel haklarına erişimleri sağlanmalı ve elverişli gözaltı koşulları altında tutulmalı (Bkz Ek 1);
- Gecikmeden sığınma başvurusu yapan ve ülkeye gayri nizami yollardan girişlerine ilişkin ikna edici bir sebep sunan ve bunun gerekliliğini gösteren mülteci ve sığınmacılara, yasal olmayan yollarla giriş yaptıkları ya da kaldıkları için, gözaltına alma dahil, ceza uygulanmamalı;
- İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü onaylanmalı ve yabancılar misafirhaneleri, havaalanlarındaki gözetim tesisleri ve sığınmacı ve mültecilerin tutuldukları diğer yerler de dahil olmak üzere tüm kapatılma mekanlarına düzenli ve habersiz ziyaretler yapacak ulusal bağımsız bir birimin kurulmasını sağlanarak yürürlüğe konmalı.

Üçüncü bir ülkeye yerleştirilme konusunda

- Mültecilerin Türkiye'ye entegrasyonunu sağlayan bir yasa çıkarılıncaya kadar, üçüncü ülkeler tarafından kabul edilen mültecilerin hızlı bir şekilde yerleştirilmelerini kolaylaştırılmalı;
- Mültecilerin üçüncü güvenli bir ülkeye yerleşimlerini kolaylaştırmak için BMMYK, üçüncü ülkeler ve uygulayıcı kurumlarla işbirliği geliştirilmeli;
- Mültecilerin üçüncü ülkeye yerleşimleri önünde engel teşkil eden çıkış izni uygulaması kaldırılmalı;
- Türkiye'den üçüncü bir ülkeye yerleşmek üzere ayrılacak olan mültecilerden, ağır bir mali külfet getiren ve üçüncü ülkeye yerleştirilmelerini engelleyebilen , birikmiş ikamet harcı ve faizlerinin tahsil edilmesi uygulaması kaldırılmalı.

Avrupa Birliği'ne ve Birliğe üye ülkelere

- Külfet ve sorumluluk paylaşımı çerçevesinde mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmelerine yönelik bir program oluşturulmalı ya da varolan uygulamalar geliştirilmeli;
- Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin haklarının korunmasında Türkiye'ye destek verilmeli. Bunun sağlanabilmesi için, AB ve üye ülkeler şunları gerçekleştirmelidir;
- Mültecilerin kabulü ve korunması konusundaki standartları geliştirmek için Türkiye'ye teknik destek sağlanmalı;
- Türkiye'deki kabul ve koruma standartlarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, 'geri gönderme'ye karşı yeterli koruma sağlanması ve yerel halkla entegrasyonları sağlanması için gerekli koşulları oluşturulana kadar, Türkiye'den geçiş yaparak gelen sığınmacıların geri gönderilmelerine son verilmeli ;
- Türkiye'deki savunmasız durumda olan mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri ile ilgili ihtiyaçları değerlendirilmeli.

6. EKLER

EK 1: ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ'NÜN MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN GÖZALTINA ALINMASINA İLİŞKİN POLİTİKASI

Uluslararası Af Örgütü, mülteci ve sığınmacıların uluslararası hukuk ve standartlarının öngördüğü çok istisnai durumlar dışında gözaltına alınmalarına karşıdır. Mülteci ve sığınmacıların gözaltına alınması ancak, yetkililerin, yasaların ve uluslararası ve bölgesel standartların sığınmacıların gözaltına alınması için öngördüğü meşru nedenler doğrultusunda ve gözaltına alma işleminin alıkoyma gerekçesi ile orantılı ve gerekli olduğunu her vakada ayrı ayrı gösterebildikleri durumda hukuki bir işlemdir. Uluslararası Af Örgütü, yetkililerin kişinin kaçma ihtimalinin olduğunu ya da bildirim zorunluluğu gibi gözaltı dışındaki tedbirlerin yetersiz kalacağını nesnel olarak gösterebildiği durumlar haricinde sığınma başvurusunda bulunan ve başvurusu yetkili makamlar tarafından reddedilen kişilerin de gözaltına alınmasına karşıdır. Gözaltında tutulan herkes bekletilmeden adli bir makam karşısına çıkarılmalı ve gözaltı işlemine itiraz edebilecekleri bir yargı mekanizmasına erişimleri sağlanmalıdır. Gözaltı süresi mümkün olan en kısa süre olmalıdır. Hükümet yetkililerinin sığınma talebinde bulunan kişileri gözaltına almaya devam etmesi durumunda, Uluslararası Af Örgütü, asgari düzeyde aşağıdaki tavsiyelere uyulması çağrısında bulunmaktadır:

- gözaltına karşı hukuki bir karine geliştirilmelidir;
- her zaman öncelikle imza bildiri zorunluluğu gibi gözaltı dışındaki alternatif tedbirlere başvurulmalıdır (aşağıda Uluslararası Af Örgütü'nün Göç Kaynaklı Gözaltı'ya Alternatif Uygulamalar konusundaki politikasına bakınız);
- gözaltı kriterleri hukuki düzeyde açıkça belirtilmelidir;
- gözaltına alma kararı her zaman gözaltı işleminin hukukiliğine ilişkin uluslararası standartlara uygun olmalıdır;
- gözaltına alma kararı, her zaman, kişinin geçmişini ve kaçma riskini içeren ayrıntılı ve sözkonusu vakaya özel bir değerlendirmeye dayanarak alınmalıdır. Bu tür bir değerlendirme gözaltı işleminin alıkoyma gerekçesi ile orantılı olup olmadığına bakarak, gerekliliği ve uygunluğunu gözönünde bulundurmalıdır;
- her gözaltı kararı hukukiliği, gerekliliği ve uygunluğu, otomatik ve düzenli bir şekilde, bir mahkeme ya da bağımsız ve tarafsız yetkili bir yargı mercii tarafından, uygun hukuki destek sağlanarak, bekletilmeksizin sözlü bir duruşma aracılığıyla gözden geçirilmelidir;
- gözaltına alınan kişiler, gözaltına alınma nedenlerini anlayabildikleri bir dilde, yazılı olarak kendilerine bildirilme hakkına sahiptir;

- gözaltı süresi her zaman mümkün olan en kısa süre olmalıdır ve uzatılmamalı ve süresiz olmamalıdır;
- azami gözaltı süresi yasalar tarafından belirlenmelidir ve makul uzunlukta olmalıdır. Bu süre dolduktan sonra, kişi otomatik olarak serbest bırakılmalıdır;
- sığınma talebinde bulunan işkence mağdurları, hamile kadınlar, ciddi sağlık sorunları ve, akıl hastalığı olanlar ile yaşlılar gibi savunmasız kişilerin gözaltına alınmaları yasalarca yasaklanmalıdır;
- refakatsiz çocukların gözaltına alınması yasalarca yasaklanmalıdır;
- herhangi bir aşamada sığınma talebinde bulunan kişilerin, sadece göç kontrolü yetkileri dahilinde hapisanede tutulmaları kanunen yasaklanmalıdır;
- gözaltında tutulan kişilerin ırkçılık, kötü muamele ya da diğer tür ihlal iddiaları ilgili uluslararası standartlara uygun bir şekilde hemen araştırılmalı ve sorumlular disiplin ya da cezai tedbirlerle uyarılarak uygun bir şekilde cezalandırılmalıdır;
- sığınma talebinde bulunmuş ve gözaltına alınmış kişiler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) yanısıra hukuki danışman, tercüman, doktor, mültecilere destek veren kuruluşlar, aile fertleri, arkadaşları, dini ve sosyal desteğe erişim hakkına sahip olmalıdır;
- gözaltına alınan kişilerin gerektiği durumlarda uygun tıbbi ve psikolojik desteğe erişimleri olmalıdır.

GÖÇMENLERİN GÖZALTINA ALINMASINA ALTERNATİFLER

Göç kontrolü amacıyla, gözaltı ve gözaltı dışındaki alternatif tedbirler ile özgürlük ve serbest dolaşım hakkına getirilecek sınırlamalar, ancak zorunlu olduğunda uygulanmalı ve kişinin kaçmasını engelleme, kimliğini tespit etme ve sınırdışı edilme kararına uymasını sağlama gibi amaçlarla orantılı olmalıdır. Gözaltına karşı hukuki bir karine geliştirilmelidir. Öncelikle gözaltı dışındaki alternatif tedbirler tercih edilmeli ve gözaltına almadan önce bu yollara başvurulmalıdır. Mülteci statüsü tanınan kişiler ve düzenli statüye sahip göçmenlerin özgürlük hakkı ve serbest dolaşım özgürlüğü kesinlikle göç kontrolü amacıyla sınırlanmamalıdır.

ALTERNATİF TEDBİRLER GETİRME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Devletler, yasada ve uygulamada, düzensiz göçmen ve sığınmacılar için gözaltına alternatif ve erişilebilir tedbirler geliştirmelidir.

Devletler, her bireysel vakada gözaltı işlemine başvurmadan önce her zaman daha az kısıtlayıcı alternatif tedbirleri değerlendirmeli ve uygulamalıdır; ancak meşru bir amacın gerçekleştirilmesinde diğer alternatifler etkili olmayacaksa gözaltı işlemine başvurulmalıdır.

Devletler, gözaltına alternatif uygulamalar geliştirirken, kişinin özel koşullarını ve çocuklar, hamile kadınlar, insan ticareti mağdurları, yaşlılar ya da ciddi tıbbi rahatsızlıkları olan kişiler gibi savunmasız kişilerin durumlarını gözönünde bulundurmalıdır.

Devletler, alternatif uygulamalar geliştirirken, refakatsiz çocukların ve insan ticareti mağdurlarının gözaltına alınmaması gerektiğini gözönünde bulundurmalıdır.

ALTERNATİF TEDBİRLERİN UYGULANMASI

Alternatif tedbirler bireyin onuruna saygı gösterecek şekilde uygulanmalı ve hukukilik, gereklilik, orantılılık ve ayrımcılık yapmama ilkelerine uygun olmalıdır. Alternatif tedbirler de yargı denetimine tabi olmalıdır.

Alternatif tedbirler yasalar tarafından düzenlenmeli, mevcut her tedbir ve bunların kullanımını düzenleyen kriterler tanımlamalı, bunların uygulanmasından hangi makamların sorumlu olduğu açıkça belirtmelidir.

Belirli bir vakada uygulanan alternatif tedbirler, ilgili bireyin insan haklarını asgari düzeyde sınırlamalıdır. Bir başka ifadeyle, uygulanan tedbirden daha az müdahaleci ve sınırlayıcı yollarla aynı sonucun alınamayacağı durumlarda uygulanmalıdır.

Devletler, alternatif tedbirlerin, milliyet, din, ekonomik durum, göçmenlik ya da diğer statülerine dayanarak, belli bir grup yabancıya karşı ayrımcılıkla sonuçlanmamasını sağlamak için göçmenler ve sığınmacıların özel koşullarını ve belli grupların incinebilirliklerini dikkate almalıdır.

Keyfi uygulamaların önüne geçmek için, alternatif tedbirlerin hukukilik, gereklilik ve orantılılığının, bağımsız yargı organları ya da ehil makamlar tarafından etkin olarak incelenme hakkı olmalıdır.

KAYIT VE BELGELENDİRME ŞARTLARI

Göçmenlerin ve sığınmacıların kayıt altına alınması ve bu kişilere kayıt belgeleri verilmesi, yabancıların nerede olduklarını bilmek ve buldukları ya da geçtikleri ülkelerde keyfi şekilde gözaltına alınmalarını engellemek açısından etkili yöntemler olabilir.

Devletler, iltica prosedürleri sürecinde, kimlik doğrulaması amacıyla kimlik belgeleri verilmesi gibi tedbirlerin, kişinin barınma, sağlık ve eğitim haklarına erişimlerini engellememesini ya da bu kişilerin savunmasız hale getirilmemesini sağlamalıdır.

BİLDİRİMDE BULUNMA ŞARTLARI

Devletler, kişinin maddi durumu, ailevi koşulları ve barınma şartları gibi özel durumlarını dikkate alarak, izleme ve bildirimde bulunma koşullarının yerine getirilmesinin aşırı zor olmamasını, ya da özgürlükleri ve mahremiyeti sınırlamamasını sağlamalıdır.

Devletler, mahalli destek ve izleme mekanizmaları gibi, göçmenler ve sığınmacıların özel koşullarına göre bildirimde bulunma yöntemleri geliştirmelidir.

KEFALET, GARANTÖR VE TEMİNAT

Devletler, belirli yabancı gruplara, örneğin milliyet, etnik ya da diğer köken, ekonomik durum veya göçmenlik ve diğer statüleri nedeniyle ayrımcılık yapmadan kefalet, garantör ve teminata erişim hakkı sağlamalı. Devletler özellikle ülke topraklarına nizami yollardan girmediği ya da ülkede nizami olarak bulunmadığı için kişiyi kefalet, garantör ve teminattan mahrum bırakmamalıdır.

Kefaletle serbest bırakma şartları makul olmalı ve birey üzerinde aşırı ve ölçsüz bir yük oluşturmamalıdır.

Uygulamada, ailevi bağlantıları bulunmadığı ve maddi kaynakları sınırlı olduğu için dezavantajlı konuma düşmemesi gereken göçmenler ve sığınmacılara kefalet garantör ve teminat imkanı sunulmalıdır. Bunu sağlamak için devletler, bu kişilerin özel koşullarını dikkate alarak, sivil toplum örgütleri ve sığınma evleri aracılığıyla gözetim ve denetime yönelik esnek düzenlemeler yapmalı ya da başka yaratıcı düzenlemelere gitmelidir.

AÇIK VE YARI AÇIK MERKEZLER VE YÖNLENDİRİLMİŞ İKAMET

Gözültüne alternatif olarak açık ve yarı açık merkezler, yönlendirilmiş ikamet ve belli bir bölgeye yönelik sınırlama gibi tedbirlere başvurulması halinde, devletler kişilerin özgürlük ve dolaşım hakkına yönelik sınırlamanın, uluslararası hukukun gereklilik ve orantılılık dahil genel ilkelerine uyumlu olmasına özen göstermelidirler.

Devletler, ek bildirim şartlı ya da şartsız, bu tür tedbirlere başvururken, bunların sağlık ve eğitim dahil kişinin diğer insan haklarını kullanmasına engel teşkil etmemesini sağlamalıdır.

ELEKTRONİK İZLEME

Elektronik izleme, normalde tutuklanmayacak düzensiz göçmenlere karşı, göçmenlerin gözültüne alınmasına alternatif olarak, yerleşik bir tedbir olarak kullanılmamalı. Bu tedbire ancak meşru bir amaç için başvurulmalı ve ilgili uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak uygulanmalıdır.

Elektronik izlemeye, bireyin insan hakkını ne derecede sınırlayacağı ve meşru bir amaç için ne kadar orantılı ve gerekli olduğuna dair kapsamlı ve titiz bir değerlendirme sonucunda başvurulmalı ve aynı sonucu alabilmek için daha az sınırlayıcı başka bir önlemin olmaması durumunda uygulanmalıdır.

Bu uygulamanın belli bir sürede, belirtilen meşru bir amaç için gerekli ve ölçülü olduğundan emin olmak ve ayrımcı, keyfi ve gereksiz bir şekilde uzun süreli olmamasını sağlamak için, bağımsız bir yargı organı ya da yetkin bir kurumun incelemesine tabi olmalıdır.

EK 2: MÜLTECİ STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİNDE PROSEDÜREL STANDARTLAR

Uluslararası Af Örgütü, havaalanları ve sınırlardaki prosedür ve uygulamalar dahil, devletlerin sığınma prosedürlerinin, kendi rızaları dışında başka bir ülkeye gönderilmeleri halinde ciddi insan hakları ihlalleriyle karşılaşabilecek sığınmacıları tespit edebilecek yapıda olmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Uluslararası Af Örgütü sığınma prosedürlerinde temel ilkeleri uygulamaları için tüm hükümetlere çağrıda bulunmaktadır. Bu ilkeler, ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalma riski bulunan sığınmacıların zorla geri gönderilmesini önlemeye yardımcı olmaları açısından gereklidir. Uluslararası Af Örgütü, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne taraf ülkelerin sığınmacılara karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için sığınma sisteminin aşağıdakileri güvence altına alması gerektiğine inanmaktadır:

1. Prosedüre erişim: Taraf ülkenin gerek ülke toprakları, gerekse sınırları içeren yetki alanındaki tüm sığınmacılara adil, yeterli ve etkin bir sığınma prosedürüne erişim hakkı tanınmalıdır. Bu, sınır görevlilerinin tüm sığınma başvurularını yetkili merkezi makama iletmesini de içerir.
2. Karar verici makam: Sığınma başvuruları bağımsız ve konusunda uzmanlaşmış, başvuru sahiplerinin menşe ülkeleri ya da başvuru sahiplerinin gönderilebileceği ülkelerle ilgili tarafsız, bağımsız ve konuyla ilgili bilgilerle donatılmış bir karar verme organı tarafından sonuçlandırılmalı.
3. Karar verici: Ülkeye giriş sırasında ya da girdikten sonra yapılmış olması dikkate alınmaksızın her sığınma başvurusu sorumlu karar organının vasıflı bir uzmanı tarafından yürütülmeli ve bu uzman başvuru sahibiyle şahsen görüşmelidir. Başvuru sahiplerinin talep etmeleri halinde, kendileriyle görüşecek görevli hemcinsi olmalıdır.
4. Başvuruların incelenmesi: Her sığınma başvurusu iddianın tüm boyutları tek tek ve titizlikle ele alınarak incelenmelidir. Başvuru sahibi, karar vericiyle yüzyüze görüşerek iddiasını anlatma ve kanıt sunma olanağına sahip olmalıdır.
5. Avukata erişim: Sığınmacıların hukuki danışma, BMMYK ve ilgili sivil toplum örgütlerine erişimi olmalı ve bu haklarından haberdar edilmelidir.
6. Tercümana erişim: Başvuru sahiplerinin sığınma prosedürünün her aşamasında yetkin, vasıflı ve tarafsız bir tercümana erişimi olmalıdır. Talep etmeleri halinde tercüman başvuru sahibinin hemcinsi olmalıdır.
7. Gizlilik hakkı: Başvuru sahibinin, başvuru yaptığı bilgisi dahil, sığınma prosedürünün her aşaması için gizlilik hakkı vardır.
8. Davayı hazırlamak için makul zaman: Sığınma başvurusu için gereken kanıt dikkate alınarak başvuru sahiplerine davalarına hazırlanabilmeleri ve hukuki ve diğer danışma hizmetlerinden faydalanabilmeleri için makul bir süre tanınmalıdır.
9. Şüphenin ilgili lehine yorumlanması: Sığınmacılar iddialarının her bir ayrıntısı için her zaman destekleyici kanıt sunmaları her zaman mümkün olmayabilir ve bu nedenle şüphenin

genellikle başvuru sahibi lehine yorumlanması gerekir.

10. Gerekçeli karar: Sığınma başvurusunun ilk aşamada reddedilmesi halinde başvuru sahibine kararın gerekçeleri açık ve kapsamlı olarak bildirilmelidir. Karar, adil ve hukuki usullere uygun yürütüldüğüne dair prosedürel tedbirlerle uyumlu olmalı ve başvuru sahibi temyiz hakkını sonuna kadar kullanabilmelidir.

11. Kanıtlara erişimde eşitlik: Bir sığınmacıya adil görülen bir duruşma sırasında iddiasını tamamıyla savunabilme hakkı sağlanması, sığınmacının kendi aleyhinde sunulan delilleri çürütebilmesini de gerektirir:

- Genel bir kural olarak, başvurusu sahiplerinin, sığınma başvurusuyla ilgili kararın verilmesinde kullanılacak tüm belgelerin kopyasına erişimi olmalıdır;
- Delilin ortaya çıkarılmasının güvenlik kaygısına yol açabileceğine dair bir değerlendirme bulunması durumunda, kararın olumsuz çıkmasıyla sonuçlanabileceği hallerde başvuranın görmesine izin verilmeyen bir delil kullanılmadan önce, delilin açıklanmasına alternatif yollar dikkate alınmalıdır:
  - Eğer bu risk, başvuru sahibini etkiliyorsa, kişi durumla ve riskin boyutuyla ilgili bilgilendirilmeli ve seçim yapmasına izin verilmelidir;
  - Eğer bu risk mülteci statüsünü belirleyecek makama ve diğer üçüncü taraflara yönelikse ilk seçenek isimsiz açıklama olmalıdır;
  - Vasıflı ve uzman yetkililerin durumu vaka bazında değerlendirerek, isimsiz açıklamanın güvenlik tehdidini azaltmadığına karar verirse, mülteci statüsünü belirleyecek makam, kararını verirken bu kanıtı kullanmamayı değerlendirmelidir. Başvuru sahibine kanıtı çürütme ve karşı görüş bildirme hakkı sağlanmaması, bilginin değeri ve meşruluğu hakkında şüphe doğurur. Mülteciler, bireysel riskle karşı karşıya oldukları baskıcı koşullardan geldikleri için beyanları ve kanıtları belli bir görevli hakkında ya da algılanması zor olabilir.

12. Etkin temyiz hakkı: Her başvuru sahibine, bağımsız ve yetkin bir makam nezdinde itiraz edebilmesi için makul süre tanınmalı ve temyiz sürecinde ikamet etme hakkı verilmelidir. Adillik olmayı sağlamak ve başvuru sahiplerinin tehlike altında olacağı ülkelere *geri göndermeme* ilkesinin ihlal edilmemesi için sığınma prosedürleri şunları güvence altına almalıdır:

- Temyiz başvurusu birinci derece kararı veren makamdan farklı, bir adli ya da daha yüksek idari, bağımsız bir makam tarafından incelenmelidir;
- Temyiz başvurusunda bulunan kişiye, iddiasını savunabilmesi ve karar verici makamın kişisel bir değerlendirme yapabilmesi için yüzyüze mülakat hakkı verilmelidir.
- Temyiz prosedüründe, her dava esastan incelenmeli ve esasa ilişkin ve sonradan ortaya çıkabilecek gerçekler incelenmelidir.

42 İki Arada Bir Derede
Türkiye’de Mültecilere Koruma Sağlanmıyor

- Kararın olumsuz olması durumunda temyiz makamı gerekçeleri açık ve kapsamlı olarak belirtmelidir.

DİPNOTLAR

¹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, tabiyeti olmayan insanlar için “kişinin önceden ikamet ettiği ülke” ifadesini kullanmaktadır.

² 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (Mülteci Sözleşmesi), Madde 1. A.

³ 1967 Protokolü Madde 1.3, “İşbu Protokol, Sözleşme'ye Taraf Devletlerce, Sözleşme'nin madde 1 B (1) (a) hükmüne göre, yapılan mevcut duyurular, madde 1 B (2) çerçevesinde genişletilmedikçe, bu Protokol bakımından da geçerli olması koşuluyla, Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiç bir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır.” demektedir.

⁴ BMMYK Mülteci Statüsü Belirleme Prosedür ve Kriterleri El Kitabı, 1992, paragraf. 28.

⁵ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) “Buldukları ülkelere yasal izne sahip olmadan giren ve çalışan kişiler yasadışı, gizli, kağıtsız ya da düzensiz olarak damgalanmaktadır. ‘Yasadışı göçmenler’ ifadesinin, normatif bazı çağrışımları, yan anlamları vardır ve bir suçun işlendiği fikrini taşımaktadır.” demektedir. ILO, Küresel Ekonomide Göçmen İşçilere Adil Muamele (*Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy*), 2004. Uluslararası Af Örgütü de bu nedenle “yasadışı göçmen” terimini kullanmamaktadır.

⁶ ‘Geri gönderme’nin tanımı kendi içinde bir karmaşıklık barındırmasına rağmen, bir kişinin ciddi insan hakları ihlallerine uğrama riski bulunduğu ülkelere zorla geri gönderilmesi olarak basitleştirilebilir.

⁷ 2006 Genelgesi, İçişleri Bakanlığı, 22 Haziran 2006

⁸ Coğrafi sınırlama kavramının açıklaması için Tanımlar bölümünde “Cenevre Sözleşmesi ve Tarih ve Coğrafi Sınırlamalar” kısmına bakınız.

⁹ *Sanayileşmiş Ülkelerdeki İltica Başvurusu Düzeyi ve Eğilimler 2008*, rapora şu linkten ulaşabilirsiniz <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/49c796572.pdf> Rakamlar görülen vaka sayısını değil sığınmacı sayısını vermektedir.

¹⁰ *BMMYK Küresel Rapor: Türkiye*, rapora şu linkten ulaşabilirsiniz <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/484921ee2.pdf> BMMYK’nın ilgi alanına giren kişiler mülteciler, sığınmacılar ve geri dönüş yapan kişileri içermektedir.

¹¹ Türk Silahlı Kuvvetleri’nin internet sitesi

¹² Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararıyla toplanan BM Mültecilerin ve Vatansız Kişilerin Statülerine Dair Tam Yetkili Konferansı tarafından 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiş ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cenevre Sözleşmesini 30 Mart 1962 tarihinde onaylamış ve 31 Temmuz 1968 tarihinde 1967 Protokolüne katılmıştır. (http://www.unhcr.org/protect/INTERNATIONAL_PROTECTION/3b73b0d63.pdf linkinden alınmıştır). Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesini onaylamasına ilişkin daha fazla bilgi için Tanımlar bölümünde “Cenevre Sözleşmesi ve Tarih ve Coğrafi Sınırlamaları” kısmına bakınız.

¹³ Mülteci Sözleşmesi’nin 1. Maddesinin B fıkrası

¹⁴ Bu tartışmalı bir noktadır. İçişleri Bakanlığı’ndan yetkililer Uluslararası Af Örgütü’ne şimdye kadar

kimseye mülteci statüsü tanınmadığını söylemişlerdir. Ancak resmi istatistiklere göre 43 kişinin mülteci statüsü tanınmıştır. Mültecilere destek veren kuruluşlar bu rakamı doğrulayamamaktadırlar.

¹⁵ 1994/6169 Sayılı Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ve 22 Haziran 2006 tarihli B.05.1.EGM.0.13.03.02/16147 71810–12/Gnl.D.6-6 sayılı Uygulama Talimatı

¹⁶ Ulusal yasalara uygun anlamında.

¹⁷ Valilikler merkezi yönetimin taşradaki en yüksek mülki amirleridir; Türkiye’de toplam 81 Valilik bulunmaktadır.

¹⁸ Yasalara aykırı bir şekilde anlamında; ancak uluslararası iltica hukukuna ya da insan hakları hukukuna göre bazı durumlarda ülkeye bu şekilde girişe izin verilebileceği belirtilmektedir.

¹⁹ İltica Yönetmeliği, Madde 4

²⁰ Uygulama Talimatı, 7, 8. ve 9. bölümler

²¹ İltica Yönetmeliği, Madde 6

²² İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 14.1: Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

²³ 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu’nun 3. Maddesine göre ‘Türk soyu’ndan gelen kişilerin göçmen olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Bu kanuna dayanılarak zulümden kaçan bazı kişilere Türkiye’de ikamet izni tanınmış ancak bu, uluslararası korumaya ihtiyaç duymaları temelinde değil, kökenleri temelinde sağlanmıştır.

²⁴ Mahkeme belgeleri Uluslararası Af Örgütü tarafından görülmüştür ancak başvuru sahiplerinin isteği doğrultusunda isimler saklı tutulmuştur.

²⁵ Uygulama Talimatı, Personel İstihdamı

²⁶ İltica Yönetmeliği’nin 2. Maddesi ülkeye giriş yapan kişilere ilişkindir.

²⁷ Bkz *İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No: 31 Sözleşme’ye Taraf Devletlerin Uymaları Gereken Genel Yasal Yükümlülüklerin Doğası* hakkında, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 21 Nisan 2004, par. 10. AİHM’de bkz. *diğer davaların yanı sıra Bankovic ve diğerleri v Belçika*, Başvuru no. 52207/99. Bu davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yargı yetkisinin sözleşmecî devletin hem toprakları içinde hem de dışında gerçekleşebilecek şekilde ve kişinin kontrolünü merkez olarak anladığını tekrar vurgulamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme’nin 1. Madde’siyle uyumlu olarak bir devletin yargılama yetkisinin esas olarak toprak odaklı olduğu sonucuna varmış, bununla birlikte yargılama yetkisinin toprakları dışına yayılabilme olasılığı da kabul edilmiştir, buna: “Devletin diplomatik ve diğer konsolosluk görevlilerinin yurt dışındaki eylemleri, kayıtlı ve o devletin bayrağını taşıyan deniz ve hava taşıtlarını’ kapsamaktadır. Bu belirli durumları, geleneksel uluslararası hukuk ve Sözleşme hükümleri uyarınca konu ile ilgili devletin toprak-dışı yargılama yetkisinin icrası olarak kabul edilmiştir.” (paragraf 73). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin *Loizidou v. Türkiye ve Kıbrıs v. Türkiye* davalarındaki bulgularıyla da uyumlu olarak yargılama yetkisinin bir devlet “ulusal sınırları dışında bir alanda etkin kontrol sağladığı” durumlarda da geçerli olduğunu (paragraph 70); “Bir Sözleşmecî Devletin yargılama yetkisinin toprak dışı icrasının tanınması, istisnaidir; davalı Devlet tarafından kendi toprakları dışında bulunan konu ile ilgili toprak ve onun sakinleri üzerinde askeri bir işgalin sonucu olarak veya o ülkenin

hükümetinin onayı , daveti veya rızası vasıtasıyla etkili kontrol sağlayarak, o toprağın hükümeti tarafından icra edilmesi gereken tüm veya bazı kamu yetkilerini icra ettiğinde, tanınacaktır” (paragraph 71)

²⁸ Bkz. BMMYK Yürütme Komitesi Kararları No. 22 (XXXII) – 1981, No. 81 (XLVIII) – 1997, No. 82 (XLVIII) – 1997, No. 85 (XLIX) – 1998 and No. 99 (LV) –2004

²⁹ BMMYK, Irak'ın güneyinden veya orta kesimlerinden gelen tüm kişilere mülteci statüsü ya da tamamlayıcı koruma sağlanması gerektiğine inanmaktadır. Bkz. BMMYK'nın, *Iraklı Sığınmacıların Uluslararası Koruma İhtiyaçlarının Değerlendirilmesine Yönelik Uygunluk İlkeleri Kılavuzu ve BMMYK Geri Dönüş Hakkında Tavsiyeler ve Irak Dışındaki Iraklıların Uluslararası Koruma İhtiyaçları*, Aralık, 2006. BMMYK'nın tutumuyla da paralel olarak, Uluslararası Af Örgütü Irak'ın güneyinden veya orta kesimlerinden gelen tüm kişilere mülteci statüsü ya da tamamlayıcı koruma sağlanması gerektiğine inanmaktadır. Irak'ın Kürdistan bölgesinden gelen Iraklılar konusunda ise Uluslararası Af Örgütü devletlere:

Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nden gelen tüm sığınmacıların kapsamlı ve adil bir sığınma sürecine erişimleri olmasını sağlamaları;

Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nden gelen Iraklıların mülteci statüsü ya da tamamlayıcı koruma şekilleri sağlanmaya uygun görülmemeleri durumunda, Uluslararası Af Örgütü bu kişilere Kerkük'ün statüsü barışçıl bir şekilde nihai olarak çözümlenene ve geri dönmeleri güvenli hale gelene kadar geçici bir insani koruma sağlamaları çağrısında bulunmaktadır.

³⁰ İçişleri Bakanlığı Yabancılar, Hudut ve İltica Daire Başkanlığı'ndan yetkililer ile mülakat, 11 Şubat 2008

³¹ Bakınız *Amur v. France*. Application no. 30240/96, Karar, 25 Haziran 1996. Kararda devletin sorumluluklarının uluslararası transit bölgelerinden sınırdışı etme vakalarında da bulunduğu ifade edilmektedir.

³² *İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de 'Yabancı Misafirhaneleri'nde Tutulan Mülteciler*, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Mülteci Savunuculuk ve Destek Programı. Raporun tam metni için bakınız <http://www.hyd.org.tr/?pid=610>

³³ Passport Kanunu (no. 5682) Madde 34, 35; Yabancıların Türkiye'de Seyahat ve İkametleri Hakkındaki Kanun (no. 5683) Madde 25

³⁴ Sığınmacıların Hakları başlığı altında *Gözetli* bölümüne bakınız. Uluslararası Af Örgütü'nün mülteci ve sığınmacıların gözetli alınmasıyla ilgili pozisyonu için bkz. Ek 1.

³⁵ Cenevre Sözleşmesi, Madde 31. Türk mevzuatı da, sığınmacıların ülkeye yasadışı giriş yapmaları nedeniyle cezalandırılmamaları gerektiğini belirtmesine rağmen, sığınma başvurusu yapmadan yakalanan kişiler yetkili makamlar tarafından sığınmacı yerine yasadışı göçmen olarak muamele gördükleri için uygulamada cezalandırılmaktadırlar.

³⁶ BMMYK'nın Iraklı sığınmacıların geri gönderilmeleriyle ilgili pozisyonu için bkz. BMMYK'nın, *Iraklı Sığınmacıların Uluslararası Koruma İhtiyaçlarının Değerlendirilmesine Yönelik Uygunluk İlkeleri Kılavuzu ve BMMYK Geri Dönüş Hakkında Tavsiyeler ve Irak Dışındaki Iraklıların Uluslararası Koruma İhtiyaçları*, Aralık 2006.

³⁷ Uluslararası Af Örgütü, Kerkük'ün statüsü sorunu nihai olarak ve barışçıl bir şekilde çözülmedikçe, Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nden bir kişinin bu bölgeye geri gönderilmesini, bu kişinin sığınma başvurusu

kapsamlı ve adil bir sığınma başvurusu prosedürünün ardından nihai bir şekilde reddedilmiş ve tamamlayıcı koruma için gerekli kriterleri taşıyor olduğuna karar verilmiş olsa dahi, mevcut durumda erken bulmaktadır. Kerkük’ün statüsü nihai bir şekilde çözümlendikten ve barışçıl koşullar hakim olduktan sonra dahi, devletler, kişileri Irak’ın Kürdistan Bölgesi’ne geri göndermede önce aşağıdaki koşulların sağlandığını garanti etmelidir:

- Kişinin, Irak’ın Kürdistan Bölgesi’yle, yeniden entegre olabilmesi için uygun imkanlar sağlayacak bir yakın ve kalıcı bir bağının olması gerekmektedir;
- Kimse, ülke içinde yerinden edilmesinin söz konusu olduğu bir ortama geri gönderilmemelidir;
- Geri göndermeler usulüne uygun bir şekilde yapılmalı ve Kürdistan Bölgesel Hükümeti’nin geri dönenlerin yeniden entegre olmasını sağlama konusundaki kapasitesi de gözönüne alınarak yapılmalıdır;
- Geri gönderen hükümetler, geniş çaplı geri göndermelerin, bölgenin başta barınma olmak üzere sınırlı kabul etme kapasitesi gözönüne alınarak Irak’ın Kürdistan Bölgesi’nin istikrarı üzerinde yapacağı etkiyi dikkate almalıdırlar.

³⁸ Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki Yurttaşlar Derneği ortak basın açıklaması, “Sığınmacıların Türkiye’den hukuksuz bir şekilde sınırdışı edilmeleri sona ermeli”, <http://www.hyd.org.tr/?pid=510>

³⁹ “BMMYK 135 Iraklı’nın Türkiye tarafından geri gönderilmiş olmasından üzüntü duymaktadır”, <http://www.unhcr.org/news/NEWS/46a8aec30.html>

⁴⁰ Van Emniyet Müdürlüğü’ndeki yetkililerle mülakat, 11 February 2008

⁴¹ 1988 yılında kabul edilen BM Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü’nün 14. Prensipleri: “Kendisini gözaltına alan, tutan ve hapseden yetkililerin kullandığı dili yeterli ölçüde anlamayan veya konuşamayan bir kimse (...) gözaltına alınmasından sonra hakkında yapılan hukuki muamelelerle ilgili olarak gerekiyorsa ücretsiz olarak bir çevirmenin yardımından yararlanma hakkına sahiptir.” demektir. 17. Prensipler ise: “Tutulan bir kimse bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkına sahiptir. Yetkili makam tutulan kimseyi bu hakka sahip olduğu konusunda bilgilendirir ve bu hakkı kullanabilmesi için kendisine makul kolaylıklar sağlar. Tutulan bir kimsenin kendi seçtiği bir avukatı bulunmuyorsa, adaletin yararının gerektirdiği bütün durumlarda ve kendisinin ödeme yapabilecek gücü olmadığı takdirde ücretsiz olarak, yargısal veya başka bir makam tarafından atanmış bir avukatın yardımından yararlanma hakkına sahiptir.” demektir.

⁴² Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 150. Maddesi, alt sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda müdafii görevlendirilmesini gerektirmektedir.

⁴³ *İstenmeyen Misafirler: Türkiye’de “Yabancı Misafirhaneleri”nde Tutulan Mülteciler sayfa.27.*

⁴⁴ *İstenmeyen Misafirler: Türkiye’de “Yabancı Misafirhaneleri”nde Tutulan Mülteciler sayfa.27.*

⁴⁵ Uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek Afganlar’la görüşme, İzmir, 6 Şubat 2008

⁴⁶ Van Emniyet Müdürlüğü’ndeki yetkililerle mülakat, 11 February 2008

⁴⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Tüzüğü 14 Aralık 1950 tarihli Genel Kurul Kararı 428 (V) Birinci Bölüm, Birinci Paragraf: “Genel Kurul’un yetkisi altında hareket eden Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler’in nezareti altında, bu tüzüğün kapsamı altına giren mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve bu tür mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşlerini ya

da onların yeni ülkelerinin toplulukları ile kaynaşmalarını hızlandırmak için hükümetlere ve ilgili hükümetlerin onay vermesi koşuluyla özel kuruluşlara yardım ederek mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak görevini üstlenecektir." Ayrıca, Bkz, BMMYK, MSB El Kitabı, supra n 1, para. 18

⁴⁸ BMMYK Türkiye'nin kendi MSB prosedürleri de bazı alanlarda uluslararası standartları karşılayamadığı eleştirisine uğramıştır. Daha fazla bilgi için, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Savunuculuk ve Destek Programı'nın, BMMYK Türkiye'nin BMMYK Mülteci Statüsü Belirleme Prosedürü Standartlarına Uyumunun Değerlendirmesi, başlıklı raporuna bakınız. Rapora, şu adresten ulaşılabilir: http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/bmmyk_prosedur_uyum_degerlendirme_raporu_-_hyd.doc

⁴⁹ Bağımsız ve uzman bir kurumun gerekliliği konusunda; Uluslararası Af Örgütü, *Mülteciler: İnsan Haklarının Sınırları Yoktur*, 1997. sf. 68; EXCOM Kararı No. 8 (e)(iii): "Mülteci statüsü başvurularını inceleyecek ve ilk başvuruda kararı verme sorumluluğuna sahip olan açıkça belirtilmiş bir makam olmalı, olabildiği hallerde bu görev için tek bir merkezi otorite olmalı"; ayrıca bkz Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Tavsiye R (81) 16, 2. paragraf: "Sığınma başvurusu yalnızca tek bir merkezi otorite tarafından karara bağlanmalı". Ayrıca Bkz. BMMYK *Kendi-Kendine Çalışma Modülü 2: Mülteci: Statü Belirleme. Kimin Mülteci Olduğunu Belirlemek* (MSB Modülü) Eylül 2005 paragraf 5.2.1. "Mülteci statüsünün tanınmasına yönelik tüm başvurular, özel olarak oluşturulmuş prosedürler çerçevesinde incelenmelidir." Vasıflı bir karar vericinin gerekliliğine dair, bkz. BMMYK MSB *El Kitabı*, paragraf 190. "Mülteci statüsü için başvuran bir kişinin başvurusu özel olarak oluşturulmuş prosedürler çerçevesinde ve gerekli bilgi ve deneyimi olan ve başvuru durumuna ilişkin bir kavrayışa sahip eğitilmiş personel tarafından değerlendirilmelidir".

⁵⁰ 2006 Uygulama Talimatı, İlk Olumsuz Karar

⁵¹ Uluslararası Af Örgütü'ne Ankara ve Van Barolarının sığınmacılara İdare Mahkemelerine itiraz başvurusu yaparlarken hukuki yardım sağladıkları bildirilmiştir.

⁵² Van Emniyet Müdürlüğü'ndeki yetkililerle mülakat, 11 February 2008

⁵³ Bkz. BMMYK El kitabı paragraf. 90: "Başvuru, gerekli bilgi ve deneyime ve başvuru durumuna ilişkin kavrayışa sahip personel tarafından değerlendirilmelidir"

⁵⁴ 2006 Uygulama Talimatı

⁵⁵ İnsan hakları sözleşmeleri tarafından tanınan hakları ihlal edilenlere, etkin hukuk yollarına başvurma hakkı UMSHS 2. Madde 3. Bendinde ve AİHS 13. Maddesinde garanti altına alınır. Sözleşme'de yer alan hiçbir hakkın ihlal edilmediği yolundaki yanlış bir karar sonucunda başvuru sınır dışı edilmesi, dolayısıyla kişiyi etkili hukuk yollarına başvurma hakkından mahrum edilmesi, bu uluslararası hukuki yükümlülüklerin bir kez daha ihlal edilmesi anlamına gelir. Bu nedenle etkin bir hukuk yollarına başvurma hakkı, temel bir koruyucu tedbir olan yetkili ve bağımsız bir makama itiraz hakkını da içermektedir. Kişinin, sığınma başvurusunun sınır dışı edilmeden önce tekrar ele alınması EXCOM'un "Mülteci Statüsü Belirleme" başlıklı 8 Numaralı Kararı ile açık bir şekilde tanınmıştır. "Eğer başvuru mülteci statüsü tanınmamışsa, bu kişiye kararın tekrar resmi bir şekilde gözden geçirilmesine yönelik olarak itiraz etmesi için gerekli zaman verilmelidir." Yönetim Kurulu Kararı No.8 (1977) (XXVIII)(e)(vi).

⁵⁶ Tüm idari kararlara karşı yargı yoluna başvurma hakkı Türkiye Anayasası'nın 125. Maddesi'nce güvence altına alınmıştır.

⁵⁷ Yabancılar, Hudut ve İltica Dairesi Başkanlığı'ndaki yetkililerle mülakat 11 Şubat 2008 .

⁵⁸ Bilgi Edinme Kanunu kullanılarak Uluslararası Af Örgütü tarafından T.C. İçişleri Bakanlığı’ndan edinilen bilgi.

⁵⁹ Mahkeme Kuralları Madde 39 altında yürütmeyi durdurma kararı çıkarılmıştır. İtiraz sürecinin etkin bir hukuk yolu olarak görülmediğine hükmeden önceki kararlar için bkz. *Jabari v Türkiye*, Başvuru No. 40035/98, 11 Temmuz 2000 tarihli Karar.

⁶⁰ Uluslararası Af Örgütü’nün hızlandırılmış prosedürlerle ilgili pozisyonu için: bkz. Uluslararası Af Örgütü Avrupa Konseyi: Hızlandırılmış Sığınma Prosedürleri Bağlamında İnsan Haklarının Korunması Çalışma Grubu Raporu üzerine UAO’nun Gözlemleri (GT-DH-AS) Birinci toplantı, 6-8 Aralık 2006

⁶¹ Uygulama Talimatı’nın, 13. Bölüm’ünde kategoriler şöyle sıralanmaktadır:

- Türkiye’de yabancı statüsünde yasal olarak ikamet etmekte iken ikamet sebebi ortadan kalktığı için (çalışma izin süresi biten, öğrenimini tamamlayan, ikamet izin süresi biten, vize muafiyet süresi biten vb.) ülkemizi terk etmesi gerekirken başvuruda bulunanlar;
- Yabancı statüsünde yasal ikameti devam ederken suç işlediği için sınır dışı edilmesine karar verildikten sonra başvuruda bulunanlar;
- Türkiye’de yasadışı bulunduğundan dolayı, güvenlik birimlerince yakalanmasını müteakip başvuruda bulunanlar;
- Türkiye’de yasadışı göçe karıştığından veya işlediği bir suçtan dolayı sınır dışı edilenlerden veya ülkemize girmesi men edilenlerden her nasılsa tekrar Türkiye’ye girenlerden başvuruda bulunmak isteyenler;
- Türkiye’den yasadışı yollardan çıkış yapmak isterken yakalandıktan sonra başvuruda bulunanlar;
- İşlediği bir suç nedeniyle ceza evinde iken veya tahliye edildikten sonra başvuruda bulunanlar;
- Daha önce iltica/sığınma talebinde bulunanlar.

⁶² Uygulama Talimatı, 13. Bölüm

⁶³ Bkz. *İstenmeyen Misafirler: Türkiye’de “Yabancı Misafirhaneleri”nde Tutulan Mülteciler*, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Mülteci Savunuculuk ve Destek Programı.

⁶⁴ Sivil toplum örgütü temsilcileri, Uluslararası Af Örgütü’ne, mevcut durumda yalnızca bir sığınmacının çalışma izni alabildiğini söylemişlerdir.

⁶⁵ Kayıt ve dağıtım sisteminin açıklaması için bkz Bölüm 2.1: Sığınma Mevzuatı

⁶⁶ Van Emniyet Müdürlüğü’nden bir yetkili Uluslararası Af Örgütü’ne yerel makamların, sığınmacı ve mültecilerin ikamet belgesi olmadan da hizmetlerden yararlanabilmeleri için onlara özel ayrı kimlik kartları çıkarmayı planladığını söyledi. Böyle bir kimlik kartının ücretsiz ve kolayca erişilebilir olması, önemli bir olumlu adım olacaktır. Ancak, bu raporun yazıldığı sırada, Van’da ya da diğer uydu kentlerde böyle bir sistemin uygulamaya sokulduğuna dair bir işaret yoktu.

⁶⁷ 2006 Uygulama Talimatı, 3. Bölüm

⁶⁸ Bu hak, Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerince garanti altına alınmıştır. Bu sözleşmeler arasında, Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) 12. Madde, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 5 (e) (iv); Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi 12. ve 14(b) Maddeleri; Çocuk Hakları

Sözleşmesi 24 ve 25. Maddeler; Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (Göçmen İşçiler Sözleşmesi) 28. Madde.

⁶⁹ 2006 Uygulama Talimatı, 19. Bölüm

⁷⁰ Değiştirilmiş Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun (no.5510) 60. Maddesi, sığınmacı veya vatansız olarak tanınmış kişileri de genel sağlık sigortası kapsamına almaktadır. Ancak, İçişleri Bakanlığı Tarafından kullanılan tanım gereği, yalnızca BMMYK tarafından tanınmış, Avrupalı olmayan mülteciler “sığınmacı” olarak kabul edilmektedir. (bkz. Tanımlar bölümündeki Türkçe Tanımlar Üzerine Notlar başlığı). İçişleri Bakanlığı bir kişinin “sığınmacı” olduğunu belirten herhangi bir belge sağlamadığı için, yasadaki bu madde, sığınmacıların genel sağlık sigortasına dahil edilmesi açısından uygulamada bir anlam ifade etmemektedir.

⁷¹ UESKHS 13 ve 14. Maddeler, Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 28, 29; Irk Ayrımcılığına Karşı Sözleşme Madde 5 (e) (v); Göçmen İşçiler Sözleşmesi Madde 30.

⁷² UESKHS, Genel Yorum 13 “eğitim hakkı (madde 13)”, 21. oturum, 1999, UN Doc: E/C.12/1999/10, para. 59.

⁷³ Bunlar arasında UESKHS (6 ve 7. Maddeler); Kadın Hakları Sözleşmesi (11 ve 14. Maddeler); Irk Ayrımcılığına Karşı Sözleşme (5. Madde) ve Göçmen İşçiler Sözleşmesi 25 ve 26. Maddeler bulunmaktadır

⁷⁴ UESKHS, Madde 6, 2(1) ve 2(2).

⁷⁵ Van Emniyet Müdürlüğü’ndeki yetkililerle mülakat, 11 February 2008.

⁷⁶ UESKHS Madde 11(1), “herkesin, yeterli koşullarda... barınmasını ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir.” Ek olarak, Mülteci Sözleşmesi 21. Madde; Kadın Hakları Sözleşmesi Madde 14(2); Çocuk Hakları Sözleşmesi 16(1) ve 27 (3). Maddeler; Irk Ayrımcılığına Karşı Sözleşme Madde 5(e)(iii).

⁷⁷ Genel Yorum 4 “yeterli barınma hakkı” (Madde 11(1)), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, altıncı bölüm, 1991, parag.8.

⁷⁸ Bkz. BMMYK, Kabul Merkezleri için Tavsiye Edilen Standartlar, Nisan 2007; BMMYK, Avrupa Birliği’ndeki Sığınmacıların Kabulüne İlişkin Standartlar (Temmuz 2000). Ayrıca bkz., Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi, Sığınmacıların Kabulü Hakkında Bilgi Notu (Kasım 2001)

⁷⁹ Türkiye’deki LGBT kişiler vatandaşlık statüleri ne olursa olsun ciddi ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar; bkz. *İnsan Hakları İzleme Örgütü: Kurtuluşumuz için bize bir yasa gerek*, 2008.

⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü’nün Van’daki sığınmacılarla görüşmeleri, 9 Şubat 2008

⁸¹ Uluslararası Af Örgütü’nün Kayseri’de yaptığı görüşme, 6 Mayıs 2008

⁸² Uluslararası Af Örgütü’nün Kayseri’de yaptığı görüşme, 6 Mayıs 2008

⁸³ Türkiye’nin batısında jandarmada gözaltındayken kendine ve diğer uluslararası korumaya ihtiyaç duyabilecek Afgan vatandaşlarına uygulanan muameleyi anlatan Afgan vatandaşı.

⁸⁴ Bkz 3. Bölüm: Sığınma Prosedürüne Erişimin Engellenmesi.

⁸⁵ Pasaport Kanunu, 34 ve 35. Maddeler ve Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 25. Madde.

⁸⁶ Mülteci Sözleşmesi Madde 31.1

⁸⁷ Bkz Uluslararası Af Örgütü, *Göç Kaynaklı Gözaltı: Göçmen, Sığınmacı ve Mültecilerin Gözaltına Alınmalarına İlişkin İnsan Hakları Standartları Üzerine bir Araştırma*, İndeks: POL 33/005/2007 Kasım 2007

⁸⁸ Bkz. Keyfi Gözaltı Çalışma Grubunun Türkiye Ziyareti Raporu A/HRC/4/40/Add.5 7, Şubat 2007, para. 86-90.

⁸⁹ Uygulama Talimatı, 13. Bölüm

⁹⁰ Mülteci Sözleşmesi'nin 31.1 maddesine göre: "Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde 1'de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğruca gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir."

⁹¹ Bu talimat, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un 23. Maddesine ithafen 23 Belgesi olarak bilinmektedir.

⁹² AİHM muamelenin özgürlük hakkının ya da seyahat özgürlüğünün ihlaline varıp varmadığını muamelenin yoğunluğu ve derecesini inceleyerek değerlendirmiştir, *Guzzardi v. İtalya* Başvuru no 7367/76, 2 Ekim 1980 tarihli Karar.

⁹³ AİHS, Madde.5.4

⁹⁴ 1983 Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği'nin 16. Maddesine göre Mültecilerin ve sığınmacılar misafirhanede geçici olarak barındırılmalıdır.

⁹⁵ UMSHS, Madde 7: "Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz; AİHS, Madde 3: "Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz."

⁹⁶ UMSHS, Madde 10(1): "Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme hakkına sahiptir." Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü, İlke 1: "Herhangi bir biçimde tutulan veya hapsedilen bir kimse, insanîyetin ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygının gerektirdiği bir biçimde muamele görür." İlke 3: "Bir Devlet her hangi bir biçimde tutulan veya hapsedilen kişilere yasalar, sözleşmeler, hukuki düzenlemeler ve gelenekler ile tanıdığı insan haklarını, bu Prensipler Bütünü'nün bu tür hakları tanımadığı veya daha az ölçüde tanıdığı bahane ederek, tanınmış hakları kısıtlayamaz veya bu hakların kullanımını durduramaz." İlke 6: "Herhangi bir biçimde tutulan veya hapsedilen bir kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz."

⁹⁷ Bkz, *Döner Kapıda Sıkışıp Kalanlar: Avrupa Birliği Türkiye/Yunanistan Girişindeki Iraklı ve Diğer Sığınmacı ve Göçmenler*, İnsan Hakları İzleme Örgütü, sayfa.48 -51, rapora şu adresten ulaşabilirsiniz <http://www.hrw.org/en/reports/2008/11/26/stuck-revolving-door-0>

⁹⁸ Bkz *İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de Yabancı Misafirhanelerinde Tutulan Mülteciler*, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Savunuculuk ve Destek Programı.

⁹⁹ *Döner Kapıda Sıkışıp Kalanlar*, sayfa.52-60

¹⁰⁰ Madde 33, Mülteci Sözleşmesi

¹⁰¹ Varıfta tanıma (prima facie) prosedürünün olmadığı durumlarda

¹⁰² Bkz. BMMYK Basın Açıklaması <http://www.unhcr.org/news/NEWS/46f3b3452.html>

¹⁰³ Van Emniyet Müdürlüğünden bir yetkili ile mülakat, 11 Şubat 2009

¹⁰⁴ Bkz. BMMYK Basın Açıklaması <http://www.unhcr.org/news/NEWS/4811e23c4.html>

¹⁰⁵ bkz. http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?view=article&catid=80%3A%20muelteci-haklar-ile-igili-basin-aciklamalari&id=751%3ADicle%E2%80%99de+bo%C4%9Fulan+m%C3%BCitecilerle+ilgili+ortak+bas%C4%B1n+a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1+&option=com_content&Itemid=102

¹⁰⁶ 'İnsafsız Sınırdışı" *Star* Gazete 21 Eylül 2008, <http://www.stargazete.com/guncel/insafsiz-sinirdisi-129359.htm>

¹⁰⁷ Acil Eylem, İndeks: UA 263/08 EUR 44/017/2008, 30 Eylül 2008

¹⁰⁸ Bkz. Uluslararası Af Örgütü Türkiye/İran: Mültecileri Korumak İçin Şimdi Harekete Geçin. <http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/turkeviran-act-now-protect-refugees-20081014>

¹⁰⁹ *Özbek Çocuklar İran Dağlarında Donarak Ölebilir*, Association Droits de l'Homme en Asie Centrale <http://www.asiecentrale.info/en/?q=node/12>

¹¹⁰ *BMMYK Küresel Rapor, Türkiye 2007*, rapora şu adresten ulaşabilirsiniz <http://www.unhcr.org/home/PUBL/484921ee2.pdf>

¹¹¹ BMMYK gittikçe kötüleşen güvenlik durumundan dolayı Erbil'deki çalışmalarını geçici olarak kısmen durdurmuştu. Ancak Erbil'deki ofis 2006'da yeniden açıldı.

¹¹² Van Barosuna Emniyet Müdürlüğü'nün Yabancılar, Hudut ve İltica Daire Müdürü'nden gönderilen mektup.

¹¹³ İran Halkın Mücahitleri Örgütü (PMOI) son şah Muhammed Rıza Pehlevi tarafından atanan hükümetlere karşı mücadele yürüten ve savaşan politik bir örgüttür. 1979 yılında İran'da İslam Devrimi olarak bilinen mücadelede yer almış ve devrimin ardından kurulan yeni hükümete karşı mücadele yürütmeye devam etmiştir. 1980 – 1988 yılları arasında İran – Irak savaşı boyunca Saddam Hussein hükümeti tarafından korunup desteklenerek Irak'a yerleştirilmişlerdir. Halkın Mücahitleri, 1988 yılında merkezleri olan Irak'taki Eşref Kampı'ndan İran'ı işgal etme girişiminde bulunmuş ve başarısız olmuşlardır. Tepki olarak, İran yetkilileri tutuklu bulunan binlerce değilse de yüzlerce Halkın Mücahitleri üyesini yargısız infazla öldürmüşlerdir; bu olay İran'da 'cezaevi katliamı' olarak bilinmektedir. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinin ardından, Halkın Mücahitleri'nin üyeleri silah bırakmış ve 4. Cenevre Sözleşmesi'nin 27. Maddesi uyarınca kendilerine 'koruma altında kişiler' statüsü verilmiştir. Böylece, ABD öncülüğünde Çokuluslu Güç (MNF) Irak'ta olduğu sürece İran'a geri gönderilmeyeceklerdi. MNF ayrıca Halkın Mücahitleri'nin Eşref Kampı'nda kalmak istemeyen kişiler için Bağdat'ta bir kamp kurmuştur; yaklaşık 300 – 500 kişinin bu kamplara yerleştiği düşünülmektedir. BMMYK eskiden Eşref Kampı'nda kalan ve Geçici Uluslararası Geçici Mevcudiyet Tesisi (GUMT) ABD'nin elinde iken bu tesislere geçen kişilerle mülakat yapmıştır. Bu kişiler daha sonra Kuzey Irak'ta Kürdistan Bölgesel Hükümeti bölgesine nakledilmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü BMMYK'nın Eşref Kampı'ndaki kişilere neden ulaşmadığı ile ilgili bir bilgiye sahip değildir. 2003 - 2008 yılları arasında İran hükümeti İran'a dönmek isteyen herkese af çıkarmış, ve birçoğunun da bu aftan yararlandığı bildirilmiştir. Bu kişilerin

çoğu şu anda Nejat Derneğinde çalışmaktadırlar. ABD’nin Irak’ı işgalinin ardından silahları bırakan Halkın Mücahitleri daha sonra şiddet kullanmayı bıraktıklarını ilan etmiştir. Şu anda İran hükümetine karşı silahlı mücadele yürüttüğüne dair herhangi bir kanıt bulunmamasına rağmen, PMOI ile bağlantılı kişiler İran’da insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadırlar. 2009 yılında, Irak hükümeti içişleriyle ilgili yetkinin büyük bölümünü ele alınca ‘koruma altında kişiler’ statüleri kalkmıştır. Irak hükümeti, defalarca bu tesis kapatmak ve Halkın Mücahitleri’nin Irak topraklarını terketmelerini istediklerini belirtmiştir.

¹¹⁴ Mahkeme belgeleri Uluslararası Af Örgütü tarafından görülmüştür ancak başvuru sahiplerinin kimlikleri saklı tutulmaktadır.

İSTER GÜNDEMDEKİ BİR
ÇATIŞMADA İSTER DÜNYANIN
UNUTULAN BİR KÖŞESİNDE OLSUN,
ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ, HERKES
İÇİN ADALET VE ÖZGÜRLÜK TALEBİYLE
KAMPANYA YÜRÜTÜR VE DAHA İYİ BİR
DÜNYA YARATMAK İÇİN KAMUOYU
DESTEĞİ SAĞLAMAYA ÇALIŞIR

SİZ NE YAPABİLİRSİNİZ?

Dünyanın her yanından aktivistler, insan haklarını hiçe sayan güçlere karşı direnmenin mümkün olduğunu gösterdiler. Siz de bu hareketin bir parçası olun. Korku ve nefret saçanlara karşı mücadele edin.

- Uluslararası Af Örgütü'ne katılın ve dünya çapında insan hakları ihlallerini önleme hareketinin bir parçası olun. Bir fark yaratmak için bize yardım edin.
- Uluslararası Af Örgütü'nü desteklemek için bağış yapın.

Hep birlikte sessimizi duyurabiliriz.

Uluslararası Af Örgütü'ne üyelik konusunda daha fazla bilgi almak istiyorum.

isim

adres

ülke

e-posta

Lütfen bu formu ülkenizdeki Uluslararası Af Örgütü şubesine ulaştırın. Dünyanın her yanındaki Uluslararası Af Örgütü şubeleri için adresimiz: www.amnesty.org/en/worldwide-sites

Eğer ülkenizde Uluslararası Af Örgütü'nün bir şubesi yoksa formu aşağıdaki adrese postalayabilirsiniz.

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom

**YARDIM
ETMEK
İSTİYORUM**

İKİ ARADA BİR DEREDE TÜRKİYE'DEKİ MÜLTECİLERE KORUMA SAĞLANMIYOR

Her yıl Afganistan, İran, Irak ve Somali gibi ülkelerden sığınmacı olabilecek binlerce kişi Türkiye'ye geliyor. Kimileri uzun ve zorlu yolculuklara dayanarak, kara, deniz ve hava yoluyla, korunacakları bir yere ulaşmaya çalışıyorlar.

Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarını mülteci olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla, sığınmacıların mültecilik statüsü kazanmak için yaptıkları başvuruları Birleşmiş Milletler'in mülteci örgütü, BMMYK değerlendirmekte ve bazılarının üçüncü ülkelere yerleşmesini sağlamaktadır. Ancak, bu kişilerin Türkiye'de sığınma başvurusu yapmalarının önünde çok ciddi engeller vardır ve bunun sonucunda Avrupalılar ve Avrupalı olmayanlar uluslararası korumadan mahrum bırakılmaktadırlar.

Uluslararası Af Örgütü, bu raporda, bu engellere odaklanmaktadır. Birçok vakada, insanlara Türkiye sınırına ulaştıklarında ya da ülke içinde keyfi bir şekilde gözaltına alındıklarında sığınma başvurusu yapma hakkı tanınmamaktadır. Sığınma başvurusu yapanlara hukuki yardım ya da tercümana erişim imkânı sağlanmamaktadır.

Sığınma başvurusunda bulunmayı başarabilenlerin ise, mültecilik statülerinin belirleneceği adil bir ulusal iltica prosedürüne erişim hakları olmamakta ve sağlık, barınma ve çalışma imkânları önünde ciddi sınırlamalarla karşılaşmaktadırlar.

Bu raporda dikkat çekilen vakalar, Türkiye'nin sığınmacıları, ciddi insan hakları ihlallerine uğrama riskleri bulunan ülkelere geri göndererek uluslararası hukuku nasıl ihlal ettiğini de göstermektedir.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye yetkilileri adil ve tatmin edici bir sığınma prosedürü için gerekli yasaları çıkarıp uygulamaya ve sığınmacı, mülteci ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin haklarına saygı göstermeye çağırmaktadır.

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW

www.amnesty.org

İndeks: EUR 44/001/2009
Nisan 2009

AMNESTY
INTERNATIONAL

